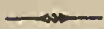
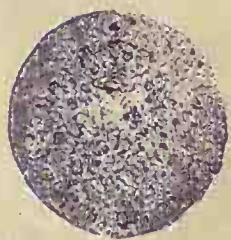
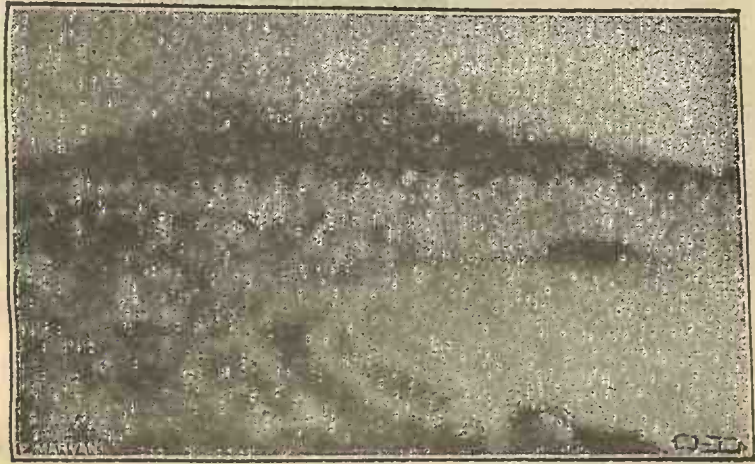

1572 / 1927.

OVIDE O. DENSUȘIANU

„FILOSOFUL“

I A Ș I
TIPOGRAFIA „ALBINA“ Str. SEULESCU No. 1
1 9 2 6

Inscr. A. 18461

OVID O. DENSUȘIANU

„FILOSOFUL”

43527

I A Ș I
TIPOGRAFIA „ALBINA” Str. SEULESCU No. 1
1 9 2 6

Mamei mele,

Unchiului prof. dr. Const. Bacaloglu

cu

dragoste recunoscătoare

Cartea ce o prezintă azi publicului a fost scrisă acum un an, în reculegerea unui colț de țară. Pe lângă altele, două lucruri au întărit în mine hotărârea de a o publica.

Întâi : un sentiment de afecțiune față de un nenorocit a cărui prietenie mi-a fost scumpă ; al doilea, convingerea că din aceste pagini de viață trăită se va desprinde o concluzie ce ar putea folosi tuturor.

Acei ce se așteaptă la aventuri senzaționale sau la descrierea unei iubiri mai mult de cât dramatică, vor fi desamăgiți. Nici o aventură, nici o iubire ; nici măcar creația unui tip — după cum titlul ar putea da a înțelege. Volumul de față nu-i de cât povestea unei crize sufletești așa cum mi-a fost dat s'o urmăresc și s'o pătrund ; povestea unui copil de cincisprezece ani de care numai o întâmplare m'a apropiat.

Am căutat să evit sentimentalismele inutile pe care avântul unei sensibilități tinere le ar fi de altfel oarecum scuzat. Am căutat să evit de-asemenea descrierile prea lungi ce ar fi îngreuiat simțitor mersul acțiunii. Nu că descrierea n'ar fi prezentat interes : e vorba de Napoli, un oraș a cărui frumusețe e îndeajuns de cunoscută ; dar fiindcă am găsit că

în cazul de față descrierea nu trebuia să existe decât ca o simplă și sobră complectare.

Având în vedere mediul, am pus totuși în lumină anumite trăsături caracteristice; astfel, partea întâia e mai mult o parte introductivă, menită să creeze culoarea locală.

Am așezat pe primul plan psihologia personajului principal, insistând asupra frământării ce o pot provoca într'un suflet de copil părăsirea și singurătatea.

S'ar putea ca cuvântul «psihologie» — rostit de un debutant de douăzeci și doi de ani—să jignească urechile unor analiști încercați.

Și ar avea poate dreptate.

Cu gândul de a scrie o simplă nuvelă—atunci când m'am pus pe lucru, m'am găsit în fața unui subiect incompatibil cu o scurtă desvoltare.

Prea multe amintiri, impresii prea proaspete încă mă legau de acel trecut pentru a le putea sacrifica. Pe dealtă parte situația «eroului» cerea o oarecare muncă de analiză. Așa încât nuvela s'a întins luînd proporții (din fericire modeste) de roman.

Acei ce cer literaturii un ceas de uitare sau de distracție vor găsi paginile ce urmează cam triste. Totuși cred că o clipă de reculegere n'ar fi de prisos. Nu-i vorba de nici un strigăt de alarmă, de nici o biciuire a moravurilor; las această sarcină inteligențelor mature și talentelor formate, singurele care s'ar putea impune. Ținta mea a fost alta și mult mai modestă. N'am vrut decât să atrag atenția asupra unui sentiment care—după cum am spus și mai departe—e poate cel mai dureros din câte există: sentimentul de singurătate.

Vârsta neîngăduindu-mi o analiză subtilă,

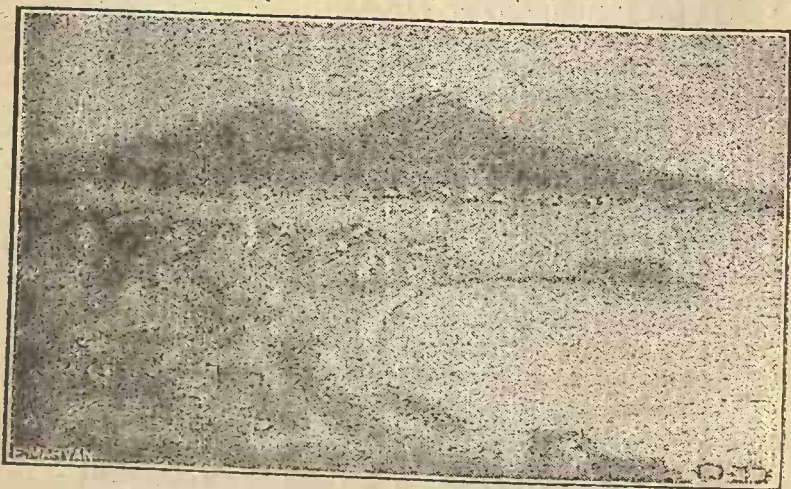

m'am mărginit la linii generale, căutând să dau cititorului posibilitatea unei priviri de ansamblu ce va fi—sper—suficientă.

Oricum ar fi, mă voi considera satisfăcut dacă unele din aceste pagini măcar vor fi simțite. Am evitat — repet — pe cât posibil, accentele de sentimentalism ; iar dacă unele părți vor părea copilăroase și naive aceasta e datorită împrejurărilor și vârstei personagiilor. În schimb, se vor găsi lucruri ce, azi mai mult decât oricând, sunt de actualitate. Lucruri regretabile ca — de pildă — contrastul între micimea sufletească și ipocrizia unor discursuri pompoase : lașități pe care oricine desigur le-a întâlnit dar pe care puțini au curajul de a le disprețui.

În ce privește atitudinea ce am ales-o față de subiectul meu (fiecare autor își alege o atitudine) mi s'a părut că o participare sufletească n'ar prezenta nici un neajuns. Flaubert spunea că autorul trebuie să fie absent în opera sa ca și Dumnezeu în natură. Cu toată admirația ce o păstrez față de acest scriitor găsesc că impasibilitatea realistă prezintă totuși unele inconveniente căci, după cum bine spune un critic francez «le public n'étant plus en communication avec l'auteur, reste froid et résiste à l'émotion qu'on veut lui donner sans être ému».

Totul stă în păstrarea măsurii. Și cred că am realizat-o, așa încât mi se va erla dacă dintr'un sentiment de prietenie am căutat să fac simpatică figura chinuită a unui copil care ar fi meritat desigur o soartă mai bună.

*Jos, la o depărtare de câteva sute de metri, întrecut și parcă
păzit de masa întunecată a Vesuviului, Napoli strălucea
de veselia luminilor sale tremurânde.*

I

Ori de câte ori îmi întorc privirea îndărăt spre trecut, oprindu-mă cu mai multă insistență asupra fericitei vremi a copilăriei mele, din mulțimea atâtor figuri cunoscute, unele prietenoase și deschise, altele antipatice sau cu totul indiferente, întotdeauna mai vie, căci legată de mai multe amintiri și impresii, se desprinde fața palidă, bolnăvicioasă și tristă a unui fost coleg de bancă. Dintre cei douăzeci și șase de băeți câți eram atunci în clasa patra de liceu, a fost cel dintâi pe care l'am cunoscut dar nu cel dintâi prieten.

Cu toate că eram mereu alături în bancă, intimitatea între noi nu s'a născut de

cât târziu și datorită numai unor împrejurări excepționale. Aș fi putut să mi-l fac prieten chiar de a doua zi dacă n'aș fi descoperit într'însul o fire gânditoare și tăcută de care firea mea doritoare de jocuri se lovea neconținut și în zadar.

Din cauza acestui caracter închis colegul meu nu reușise să-și facă nici un prieten și poate că nici nu căuta.

Totuși nu era antipatic: sfios până la sălbătăcie avea cu toate acestea un fond de bunătate reală care dădea gesturilor și cuvintelor lui o nuanță de afectuoasă blândeță.

Inteligent? Atunci n'aș fi putut s'o spun. Elev mai mult mediocru, activitatea lui școlară trăda o inteligență medie, fără strălucire și fără disciplină; gândindu-mă însă la reflecțiile pe care mi le-a făcut într'o zi de dureroasă slăbiciune regret că o inteligență atât de frumoasă a dispărut așa de timpuriu.

Șase ani au trecut de atunci fără ca imaginea acestui coleg tăcut și modest să se fi șters din mintea mea cătuși de puțin. Par'că îl văd și acum, cu trupul său slab închis într'o uniformă sărăcăcioasă și cârpită, decolorată de o prea lungă întrebuițare, privind cu indiferență în oarele de recreație la veselia noastră sgomotoasă și sburdalnică de care întotdeauna

rămânea străin. Intr'o zi la invitația mai stăruitoare a unui coleg se amestecă și el în jocul nostru. Se vedea însă că era ceva forțat; zâmbetul silit, privirea distrată, trădau o gândire obosită și absentă. După cinci minute trebui să se retragă. Aceasta a fost prima și ultima dată că l'am văzut jucându-se.

La început, crezând într'o melancolie trecătoare nu mă preocupai câtuși de puțin. Se spune că copiii sunt curioși, e drept. Aceasta însă nu înseamnă că tot ce se petrece în jurul lor îi interesează; și chiar în astfel de cazuri e o curiozitate superficială și nestatornică care trece de la un lucru la altul cu o capricioasă nerăbdare.

După câteva zile de cunoștință, întrebat de mine despre motivul „supărării“ sale, îmi răspunse prin câteva cuvinte evasive care, dacă nu-mi satisfăcură curiozitatea nici n'o provocară mai mult. Il lăsa deci căutând pe lângă ceilalți tovarăși o prietenie mai veselă.

Și zilele treceau fără ca vecinul meu de bancă să-și schimbe firea. În afară de câteva cuvinte fără însemnătate pe care le schimbam cu dânsul în monotonia orelor de studiu, nici o relație mai strânsă nu exista între noi. În timpul recreațiilor eu îmi recrutam alți prieteni de joc; iar

el, cum era mereu singur, își plimba meditațiile prin sală.

Din cauza acestei singurătăți gânditoare camarazii îl porecliseră „Filosoful“. Și într'adevăr porecla i se potrivea bine, așa de bine încât chiar pedagogul o adoptase. Dacă n'ar fi fost apelurile zilnice ale profesorilor sunt sigur că numele său de familie: Castelli, ar fi fost repede uitat. Nu știu dacă ironia ascunsă sub această poreclă îl jignise vreodată; ceace știu bine însă e că pe vremea mea porecla aceasta circula ca o monedă curentă prea obișnuită și prea cunoscută pentru ca cineva s'o mai bage în seamă.

Nu voi insista prea mult asupra vieții mele de internat de la începutul anului școlar până la vacanța Crăciunului. Viața de internat (și cine n'a cunoscut-o?) e egală peste tot: la Neapoli ca și la Roma, la Paris ca și la București. Aceiași atmosferă severă, același trai monoton, aceleași intrigi, aceiași succesiune neschimbată de ore de repetitoriu cu scurte pauze de recreații.

S'a spus că suferința împărtășită e întotdeauna mai ușoară. Intr'adevăr, dacă n'ar fi mulțimea colegilor care te înconjoară și care formează, în spațiul restrâns mărginit de patru ziduri goale, o societate în miniatură, otrăvită ca și cea-

laltă de invidii ascunse, de ipocrizii perfide și de indignări tăcute, izolarea internatelor, chinuitoare deja prin ea însăși, ar fi insuportabilă.

Printre camarazii mei de repetitor dintre care un sfert era alcătuit numai din calabrezi și sicilieni, se aflau câțiva napoletani care, născuți și crescuți la oraș și făcând parte din familii mai bune, aduceau o notă de distincțiune în mijlocul unei majorități de voinici dar vulgari provinciali. De aceea clasa se găsea împărțită în două tabere: deoparte aceia originari de la țară, veniți să urmeze studiile în renumitul internat napoletan, purtând pe obrazul inexpressiv și rumen, în gesturile greoaie și brutale, o grosolană mândrie de viitori proprietari bogați; de cealaltă: orășenii, în majoritate napoletani, deosebindu-se de cei dintâi printr'o delicateță de trăsături și de maniere care trădau o educație mai aleasă, săvârșită într'un mediu mai rafinat. Datorită acestei deosebiri și din ciocnirea acestor două mândrii: mândria atotputernică a banului și aceea cu pretenție de aristocrație, o antipatie instinctivă, hrănită uneori de uri personale, încorda relațiile ambelor grupuri. De aici nenumărate conflicte individuale, întovărășite de bătăi și cuvinte injurioase cărora reușeau să le pună ca-

păt numai amenințările furioase ale pedagogului.

Singurul care reușise să pătrundă în cercul orășenilor și aceasta mulțumită numai unei prostii într'adevăr distractive era un anume Baruffa, feciorul unui bogătaș din împrejurimi și fabricant a nu știu câte soiuri de brânză. De o rară ignoranță, numele său ajunsese să slujească profesorilor drept termen de comparație. „Ignorant ca Baruffa“ fraza aceasta era lovitura de grație cea mai eficace pe care cineva ar fi putut s'o dea unei culturi mărginite. Pe lângă convingerea că oul e un mineral și că cuvântul „măgar“ este un adverb, el mai avea o siguranță, anume că pământul are patru poli: polul sud, polul nord, polul de mijloc și equatorul.

Ca fizic, n'ar fi fost urât dacă natura care — în ce privea inteligența — fusese sgârцитă cu dânsul pentru a nu se depărta probabil de veșnicul ei echilibru, nu i-ar fi dat în schimb un nas ale cărui dimensiuni respectabile îi dădeau chiar de la prima vedere un aer caraghios.

Ce a fost cu nasul acela timp de un an e greu să vă închipuiți. Unii îl pipăiau, unii îl trăgeau, unii îl turteau.

Nu cred să fi existat printre noi vre-

unul care să nu-l fi atins odată, fie chiar în treacăt.

Intr'o dupăamiază, un drac de Milanez, ajuns la Neapoli în urma a nu știu căror împrejurări ciudate, înalt cât o prăjină și de o slăbiciune de desperat cu toate că mânca cât zece, profitând de insensibilitatea somnoroasă a lui Baruffa care găsisse mai comod să doarmă decât să citească și folosindu-se de niște aquarele sustrase în chip misterios din pupitrul unui vecin, depuse pe faimosul nas, în liniștea solemnă a repetitorului, toate nuanțele de culori de care dispunea.

Râsul provocat de vederea acestui spectacol profanând tăcerea reglementară a orelor de studiu dacă a fost sănătos ne-a costat totuși cam scump : lipsa dreptului de plimbare timp de două zile plus o plictisitoare predică din partea subdirectorului.

Din tot repertoriul de distracții datorit sârmanului Baruffa, adevăratul număr de senzație îl alcătuiău totuși anumite reprezentații serale la care veneau să asiste uneori și câțiva pedagogi în disponibilitate.

Cu un aer teatral și având grijă înainte să-și ridice pantalonii până aproape de genunchi crezând că dă astfel un mai mare efect exhibiții sale, numitul Baruffa

executa, în mijlocul unor spectatori zâmbitori și în aparență concentrați, unele dansuri macabre, întovărășite de gesturi și priviri fioroase de un haz de nedescris. Dar mai mult decât dansurile ne înveselea toaleta: acei pantaloni ridicați până la pulpă accentuând caraghioslâcul unor mișcări de nebun...

Între astfel de distracții meschine și preocupările școlare, vremea trecu repede. Decembrie sosi și cu Decembrie ploile năsfârșite caracteristice iernelor napoleonice.

Câteodată, în timpul orelor de studiu, întrerupând citirea unei lecții mai grele, ridicam privirea la geamurile aburite ascultând, în tăcerea marelui repetitor, monotona plângere de afară. O nostalgie vagă, hrănită de amintirea zăpezii, mă cuprindea atunci. Imagini confuze se trezeau... Revedeam casa părintească, grădina liniștită, veselă de flori și de soare, acum desigur albă... Și înaintea ochilor ce nu mai vedeau nici pedagogi nici ziduri, trecea viziunea unor câmpii nemărginite, mângâiate de o blândă zăpadă...

Gândul apropiatei vacanțe spulbera însă repede melancolia acestor doruri de o clipă. Numai o lună ne despărțea de Crăciun și deja în convorbirile noastre tre-

ceau planuri de viitoare petreceri. Unii aşteptau cu linişte senină sosirea celor două săptămâni de libertate; alţii, mai nerăbdători, începuseră să şteargă în calendar fiecare zi care trecea. Intre grupuri discuţiile deveneau animate: unii spuneau că se vor duce zilnic la teatru, alţii la circ, alţii la cinematograful, iar toţi se jurau că vor rămâne o lună acasă «zică directorul ce o vrea».

Ziua atât de aşteptată sosi în sfârşit. Din ajun deja internatul devenise de nerecunoscut.

Ca un vânt ce abătându-se brusc pe liniştea unei câmpii, aduce în vegetaţia biciuită fiorul unei vieţi până atunci adormite, tot aşa frământarea pregătirilor, grija bagajelor de făcut, veselie libertăţii apropiate, treziseră liceul din adâncă-i toropeală. Repetitoarele, adineuri solemne de prea multă tăcere, răsunau acuma de strigăte nenumărate, de paşi grăbiţi, de pocniturile pupitrelor închise cu putere peste care din când în când se ridica, neputincios şi răguşit, glasul ameninţător al pedagogilor. Teama pedepselor, precauţia cuvintelor şoptite în orele de studiu cu enervanta grijă a unei neobosite supravegheri, numai erau de cât o amintire depărtată evocată cu răutăcioasă ironie.

43527

Spre seară, animația pregătirilor se potoli. După masă însă, profitând de obișnuita recreație ce preceda culcarea, organizăm un concert. Printre noi era un venețian care se pricepea la mandolină și un napoletan care cânta din gură. Problema artiștilor fiind rezolvată, rămânea acum repertoriul. Dar aici se ivi piedica cea mare. Unii doreau să audă «Capi-nera», alții propuneau «Santa Lucia», un ultimul se ruga pentru «Cosetta». Căzuți în sfârșit de acord, pe când concertistii își pregăteau talentele, unul prin pocniri de coarde iar celălalt prin întrerupte note desperechiate, cineva făcu o poetică reflecție.

Dacă am deschide fereastra balconului și am cânta afară? Frigul fiind suportabil iar cerul senin, realizarea acestei dorinți nu era tocmai imposibilă, așa încât după o scurtă consfătuire hotărâram să urmăm sfatul ingeniosului coleg.

Ideia acestui concert la aer curat, pe luna lui Decembrie care, dacă la Neapole nu-i așa de friguroasă prezintă totuși primejdiile sale, ar părea oare cum ciudată dacă te gândești că pentru priveliștea câtorva case vecine ne expuneam nebunește la vre-o boală. Adevărul însă e că în urma înființării provizorie a unui spital militar în localul din centrul ora-

șului, de la 1916 liceul se mutase în reședința sa de vară așezată pe apropiata colină Vomero de unde, mulțumită poziției ridicate, vederea orașului și a golfului se deschidea într'adevăr minunată.

După un mic incident cu pedagogul, care fu aplanat repede, eșirăm pe balcon.

Era o noapte liniștită și senină, una din acele nopți admirabile pe care Napoli le oferă după o serie neîntreruptă de ploii. O adiere răcoroasă și inegală, venind din partea mării, legăna copacii grădinei desfrunzite, luminată pe alocuri de lună. Jos, la o depărtare de câteva sute de metri, întrecut și parcă păzit de masa întunecată a Vesuviului, Napoli strălucea de veselia luminilor sale tremurânde. Și un sgomot confus, când intensificat când slăbit de capriciile vântului se ridica de la marele oraș, ca o pulsație dezordonată a vieții sale febrile. Înaintea noastră Capri, înconjurată cum era de ape întunecate, avea aerul unei păzitoare singuratică veghind pe visul mării.

...Vi s'a întâmplat vreodată să auziți o melodie napoletană?... Lucru ciudat, acest popor recunoscut ca vesel, e creatorul unei muzici nostalgice, încărcată de o intimă tristețe. Nu-i lipsesc bine înțelese cântecele de bucurie; acelea mai re-

prezentative însă acelea în care sufletul poporului respiră cu mai multă intensitate de adevăr și de expresie, sunt mai toate triste.

O nostalgie nespusă, precizată de cuvintele ce le întovărășesc, dă notelor prelungite o nuanță de duioșie vagă, unde șoptele mării, reculegerea amurgurilor estompate, amintirea unei iubiri trecute dar nu distruse, se pierd într'o melancolică dorință de uitare. Napoletanul, vesel de obicei, când începe să cânte devine serios... Parcă văd și acum în umbra marelui balcon, fețele întunecate ale colegilor pe care o simplă melodie populară ajunsese să șteargă expresia unei bucurii atât de scumpe... Poezia adevărată să fie oare tristă?

În noaptea aceea adormii târziu. Soseala zilei atât de dorite, înfrigurarea aceluia ajun încheiat de cântece a căror muzică îmi răsuna încă în ureche, elaborarea atâtor planuri de petreceri, mă ținură treaz multă vreme. În sfârșit, când târziu, foarte târziu, obosit de gânduri, eram pe cale să adorm, un șgomot ciudat asemănător cu un plâns înăbușit mă făcu să ridic capul. Un plâns? Nu, era imposibil. Cine ar fi putut să plângă în noaptea aceea?

În dormitorul tăcut unde lampa albas-

tră atârnată de tavan arunca o lumină vânăată, nu se auzea de cât respirația unui somn greu dar liniștit. «Mi s'a părut» îmi spusei. Dar abia isprăvisem să pronunț aceste cuvinte că din nou sgomotul se ridică.

Cineva plângea, era sigur. Dar cine?... Rezemat cu cotul de perne stătui nemișcat să ascult. Un sughit mai puternic mă orientă. Era în rândul meu, la stânga... Patru paturi mă despărteau de capăt. Printr'o selecțiune rapidă căutai să mă lămuresc.

Vecinul meu? Imposibil. L'aș fi recunoscut imediat. Să fie D'Angelo? Nici el; prea îl văzusem vesel în cursul zilei. Laviano atunci?... Dar nu mă plictisise toată ziua cu veșnicile lui proiecte de distracții? ...Nu mai rămânea de cât «Filosoful»...

„Filosoful!“ De când nu mă mai îngrijeam de el, aproape îl uitasem... Era așa de tăcut, mi se părea o figură atât de neînsemnată încât nu-i mai simțeam nici apropierea... Da, el plângea... Dar de ce? De ce?!... Orb ce eram! Cum de nu observasem izolarea sălbatecă în care se închisese în ultimele două zile? Toți goleau dulapurile pentru a face bagajele, numai al său rămânea intact; toți erau veseli, numai el era trist; toți cân-

tau, numai el tăcea... Suferea deci... Tristețea aceea meditativă pe care o atribuiam unui caracter închis din natură era atunci datorită unei dureri continue și nemărturisite pe care nimeni probabil n'o bănuise, de care nimeni în orice caz se preocupa... O grămadă de detalii nebăgate în seamă îmi veneau acum în minte...

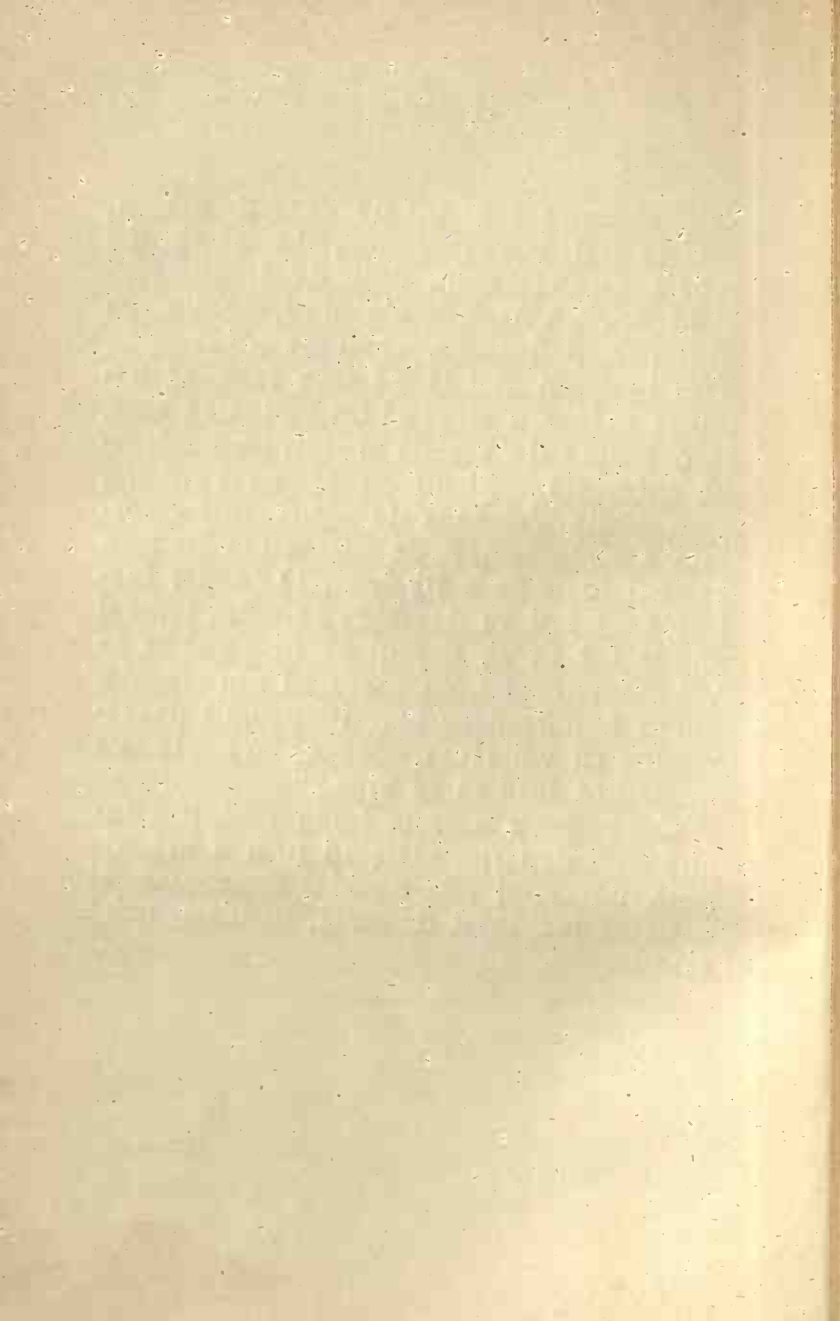
Haina aceea decolorată și sărăcăcioasă; cârpită în zece locuri; acei pantaloni prea scurți, vechi de nu știu câți ani, cerșafurile acelea observate în treacăt și marcate de stampila liceului trădând lipsuri ce atingeau până și strictul necesar... Era oare posibil? Dar atunci cu ce plătea taxa destul de ridicată a internatului? Părinții lui... Părinții? Dar îi avea el oare? Și dacă îi avea unde erau? De trei luni de când eram în liceu, odată nu călcase pragul vorbitorului... Pe când fiecare din noi primea duminica vizita părinților sau a unei rude, el nu vedea pe nimeni, nici chiar pe un corespondent care să-i aducă măcar un pachet de dulciuri...

Asociația de idei aducea apoi alte amintiri: privirile disprețuitoare ale pedagogului, de pildă, și pe care numai acum le pricepeam... Cum de nu observasem toate acestea? Sau, mai bine zis, cum de nu mă gândisem?... Ca și cum aș fi fost vinovat... Vinovați erau numai

cei patrusprezece ani pe care îi avëam, căci la patrusprezece ani, în afară de școală câteodată, nu vezi decât distracții și jocuri. „A trebuit s'o aud, pentru ca să-ți pricep durerea, sărmane „Filosof“... Trei luni am stat lângă tine fără să bănuiesc măcar o clipă că împreună cu tine, la o palmă de veselia mea, trăia o întreagă suferință... Și nu mi-ai spus nimic, cum nimic n'ai spus de sigur nici celorlalți căci te temei de nepăsarea lor care te-ar fi lovit ca o jignire... De acum înainte însă îmi va deschide sufletul, îmi vei spune tot ce ai, și poți să fii sigur că te voi pricepe căci, cu toate că sunt fericit, am o familie departe... Ți promit deasemenea că voi tăcea, ceace nu mă va împiedica însă să te ajut...”

Conversația aceasta imaginară, prelungită mai departe, sfârșind prin a mă obosi, cu capul plin de idei generoase și sufletul înduioșat de milă, închisei ochii și adormii.

II

Convorbirea cu „Filosoful“, fixată în gândul meu pentru a doua zi nu avu totuși loc. Abia sunase clopotul primei recreații, când servitorul însărcinat cu primirea părinților veni să mă cheme. Imi luai pachetele în grabă și coborîi în vorbitorul încă gol unde mă aștepta mama. Bucuria acelei clipe atât de însemnată pentru un intern mă împiedică să-l salut pe „Filosoful“ așa cum aș fi dorit. O privire afectuoasă intovărașită de o grăbită strângere de mână, atâta tot. Nici un cuvânt care să-l facă să bănuiască adevărata dragoste ce începeam să o simt

pentru el. Mi-ar fi fost de altfel imposibil înconjurat cum eram de toți colegii care mă felicitau. Căci eram cel dintâi chemat pentru eșire, cum trebuia să fiu și cel din urmă la întoarcere.

Nu mă voi opri asupra felului cum mi-am petrecut sărbătorile. Dacă aș fi avut vârsta de optsprezece ani—care este în general aceea a debuturilor sentimentale—înregistrând vre-o cucerire, aș fi avut poate de descris un cap adorabil de fetiță, cu raze de lună, cântece de mandolină ori de chitară; toate acestea într'o atmosferă parfumată de scrisori. Lucruri banale în fine, care n'ar fi prezentat de cât interesul unei stângăcii caraghioase, accentuată de făgădueli de veșnică iubire.

Dar aveam patrusprezece ani ceea ce înseamnă că nu iubeam nici o fată, că nu contemplant luna, că nu cântam din mandolină și că nu cunoșteam încă ipocrizia jurămintelor romantice.

În afară de câteva cadouri și vederea unor filme aventuroase, viața mea din timpul vacanței fu egală cu aceea a tuturor băeților care, între o plimbare și o bomboană, găsesc vreme să citească un roman polițienesc.

Dar momentul întoarcerii la liceu sosisse. Prelungii sărbătorile cu încă două

zile apoi, cedând insistențelor mamei și împins de teama unei posibile pedepse, îmi lnai drumul suspinelor.

Intrând în repetitor, găsii pe colegii mei care, mai conștiincioși decât mine, se întorseseră deja, ceva mai grași și mai rumeni de cum îi lăsasem. „Filosoful“ dimpotrivă îmi apăru mai slab, mai palid. În cursul sărbătorilor mă gândisem adesea la el care rămăsese probabil acolo, singur în liceul pustiu, între nepăsarea directorului și răutatea disprețuitoare a pedagogului. Și ca în noaptea aceea, reînoisem hotărârea fermă de a-l ajuta, de a-i fi un prieten bun, un confident înțelegător căruia să-i mărturisească povara atâtor umilințe acumulate.

Să-i fiu prieten... dar cum? Prin ce mijloace să sparg bariera acelei izolări voluntare?... Mai mult decât simpatia trebuia să-i câștig încrederea.

Chiar în seara aceea căutai să mi-l apropii. Il întrebai dacă nu dorea ceva, „vre-o carte de citit, de pildă... La nevoie aş putea să-l ajut la învățarea unei lecții mai grele, la corectarea unui desen... Să nu se jeneze, mă oferam cu plăcere, numai să-mi ceară...“

La aceste atenții „Filosoful“ răspundea prin fraze scurte, întovărășite de zâmbete recunoscătoare. Mă mulțumea din tot su-

fletul, dar pentru moment n'avea nevoie de nimic... ; mai târziu, poate... «Așa, o carte de citit din când în când... Timpul trece încet în internate».

Cu toată recunoștința manifestată în cuvintele lui, simțeam că cu greu mi s'ar fi deschis. Privirile mirate pe care le îndrepta spre mine exprimau o încredere superficială și nehotărâtă. Mult timp ar fi trebuit s'aștept până să i-o câștig definitiv dacă o întâmplare dureroasă n'ar fi grăbit legătura acestei prietenii atât de căutată.

Două zile după întoarcerea mea la liceu, pe când, treziți la șase dimineața de obișnuitul clopot matinal, ne îmbrăcam somnoroși, sub-directorul intră în dormitor cu un aer misterios. Felul cum era făcută această vizită, pe cât de neașteptată pe atât de neobișnuită, era departe de a ne liniști. O tăcere bruscă se făcu în sală ; mâinile se opriră, iar ochii adineori șterși și fără expresie, străluciră de curiozitate.

După ce schimbă încet câteva cuvinte cu pedagogul, sub-directorul se apropie de patul de lângă ușă, așezat la capătul rândului, deschizând dulapul respectiv.

Era o percheziție. Motivul ei îl găsi imediat amintindu-mă de conflictul din ajun între pedagogul și Baruffa, din cauza

unei provizii alimentare pe care acesta din urmă o adusese de acasă. Regulamentul oprind astfel de provizii «cu totul absurde deoarece mâncarea administrată de liceu e mai mult de cât suficientă», pedagogul își făcuse sub formă de raport ceea ce se numește datoria. Mă întorsei instinctiv spre Baruffa. Sărmanul era verde. Căutând să-și dea o atitudine indiferentă, arunca spre dulap niște priviri magnetice în stare să scoată ele singure toată brânza rămasă, dacă dulapul care o conținea n'ar fi fost închis. S'o ascundă nici pomeneală, căci observase deja ironica insistență cu care îl spiona pedagogul. Cinci paturi îl despărțeau de acela unde era sub-directorul. În ce stare sufletească petrecu Baruffa cele zece minute întrebuintate de superior pentru a ajunge până la dânsul, numai el știe. Pe-deapsa ca pedeapsa, dar brânza... trei chilograme, calitatea întâia, cu eticheta «extra»... și bună!

Când veni rândul lui, sub-directorul, un om răutăcios și ironic, îl întrebă :

— Ce-i cu d-ta, Baruffa? Ești cam palid azi...

Baruffa, cu gura strâmbă ca un copil ce e gata să plângă, bâlbâi :

— Sunt bine, d-le director...

— Arată-mi atunci ce ai acolo.

— N'am nimic, d-le director...

— Iar director?... N'ai nimic, zici?... Deschide dulapul să văd și eu... Sau stai... Ce zici, d-ta, d-le Cortese, să-l perchiziționăm sau nu?

— Cum credeți d-v., răspunse pedagogul căutând să stăpânească râsul.

— Hai să mă uit... D-le Baruffa, ești bun să deschizi dulapul?

Sărmanul, care la întrebarea ipocrită a sub-directorului nehotărât să-l perchiziționeze sau nu căpătase un neașteptat curaj, la auzirea acelei porunci plecă capul resemnat.

Din dulapul deschis eșea un miros de brânză așa de puternic încât te-ar fi trăs-nit la zece pași. Sub-directorul însă se făcu că nu simte nimic.

— Aici?... Niște haine, bine... Aici lucruri de toaletă... aici rufe... Dar ce-i acolo, de e așa tare?

— Niște ghetete...

— Printre rufe?... Păi acolo se țin ghetetele?

Ce ghetete! Brânză, cârnați, smochine, fripturi reci, mere; o întreagă băcănie...

— Bine d-le Baruffa, brânza ca brânza... ești fabricant. Dar astea?... Dar astea?... In sfârșit o să-mi faci un pachet din tot ce am scos și vei veni pe urmă cu mine.

Mai încolo perchezitia fu făcută repede, cu opriri scurte. In afară de niște fructe

sequestrate unui calabrez, ceilalți scăpară neatinși.

Ultimul perchiziționat fu «Filosoful».

— D-ta?... Dar d-ta n'ai niciodată nimic... Infine... Asta ce-i?... Uniformă?... Spune mai bine că a fost. Cu zdreanța asta eșei d-ta la plimbare?... Da?... Ei bine, de acum înainte îmi vei face plăcerea de a rămâne acasă... Jos n'ai nimic? Rufe, ghete... Dar obiectele de toaletă?... Priviți, domnilor, nici un obiect de toaletă!... Ce mizerie!

Uitându-te la «Filosoful» ai fi zis că cuvintele acestea, rostite cu glas tare înaintea a douăzeci și cinci de interni care-l priveau cu curiozitate, îi scosese rădăcinile din vine. Palid ca un mort, cu ochii ațintiți la pământ, stătea nemișcat ca și cum trupul său slab s'ar fi deodată prefăcut în piatră. Nici în timpul ocărilor nici după, nu scoase o vorbă; iar când formară rândurile pentru a trece la repetitor, în loc de a sta la mijloc cum făcea de obicei, se puse în urma tuturor ca pentru a evita astfel tortura privirilor.

La rândul meu, fără ca el să bage de seamă, îi urmăream toate mișcările. Odată în repetitor se așeză în bancă, deschise o carte, își puse capul între mâini. Cuprins de indignare și de milă, vroii să deschid gura, să-i vorbesc, să-i spun că

nu era singur, că printre atâtea suflete nepăsătoare era unul care-l stima și care va ști să-l iubească, dar nu putui. Nu știam cum să încep și apoi poziția lui plină de reculegere mă intimidă. «Ce o fi gândind?» mă întrebam cu neliniște privind la capul acela ascuns pe jumătate de pumnii încleștați ce-l strângeau... «Cât trebuie să sufere... Și n'a spus un cuvânt; dacă n'ar fi devenit atât de palid ai fi crezut că n'a auzit... Dar ce are?... Nu cumva?... Chinuit de un gând, mă aplecai spre dânsul pentru a-i vedea ochii...

Ghicisem. „Filosoful“ plângea; dar așa de încet, încât în afară de mine, nimeni împrejurul lui nu-l auzise. Lacrimile, alunecând pe obrazul înroșit de fierbințeala lor, cădeau pe cartea deschisă, udându-i paginile.

La vederea aceluia corp delicat căruia sughiturile înăbușite îi dădeau tresăriri convulsive, nu mai putui rezista. Mă uitai la pedagog și incredințat că, adâncit cum era în citirea unui curs voluminos, n'ar fi putut să mă vadă, mă aplecai spre «Filosoful» și apucându-l de braț îi șoptii:

— Nu mai plânge... Dacă ai ști ce rău îmi faci și cât țin la tine... Dar stăpânește-te, căci altfel te vor vedea ceilalți și atunci...

La amintirea celorlalți, „Filosoful“ făcu o vădită efortare pentru a se liniști. În-
toarse puțin capul pentru a se asigura
că nu-l-văzuse nimeni, dar nu se uită la
mine.

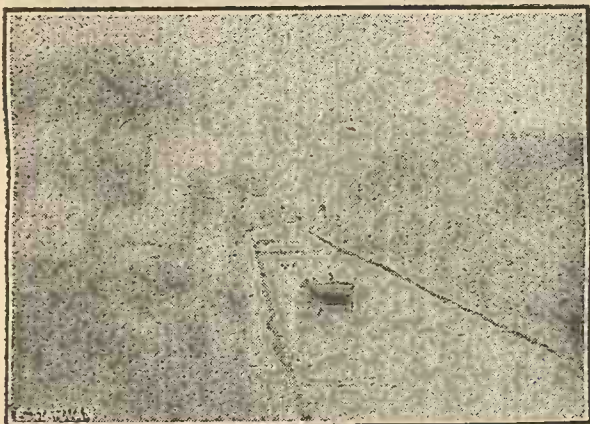
— Ascultă—urmai eu—poți să ai în-
credere în cuvintele mele... Te iubesc
mult și vreau să-ți fiu prieten, căci ai ne-
voe... Da, nevoie... Ți aduci aminte de
seara din ajunul vacanței?... În seara a-
ceea tu plângeai și eu te-am auzit... Nu-
mai atunci am priceput că suferi. Până
atunci nu bănuiam nimic, de asta eram
cam rece cu tine... Erai atât de tăcut, nu
vorbeai cu nimeni... Când te întrebam de
ce erai supărat îmi răspundeai că nu a-
veai nimic, că așa ți-e felul.. Și crezând
în cele ce spuneai nu m'am mai ocupat
de tine... Dar de acum înainte lucrurile
s'au schimbat căci nu mai ești singur...
Vom fi întotdeauna împreună, nu-i așa?
Și de Paște vei veni la mine... Și vei fi
vesel și îmi vei spune tot ce ai pe su-
flet, ca unui frate... Cum zici?... În re-
creație? Bine... Nu, nu voi spune nimă-
nui nimic, îți promit... și ori câte ori
vei avea nevoie de ceva, să-mi spui...
Dar ștergeți lacrimile... așa, bravo... De
ai ști ce bucuros sunt..“

Cât de ciudat ești, suflet omenesc, în
care o vorbă bună, un gest afectuos fă-

cut la timp, ajunge adeseori să înăbușe plânsul unei dureri nedrepte! Inconștienți ce suntem, blestemăm pe Dumnezeu pentru mizeriile îndurate, fără să ne dăm seama că dacă ne-a dat o viață chinuită a pus în acelaș timp în noi un avânt care—tot atât de firesc dar mai puternic decât suferința—ne dă curajul de a trăi: nădejdea...

Printre altele, „Filosoful“ își amintea de niște excursii făcute cu trăsura în împrejurimile Romei, excursii de la care nu se întorcea decât târziu, în liniștea melancolică a amurgului, pe un drum aproape întunecat, la pasul ostenit al calului.

III

Povestea „Filosofului“ era simplă dar tristă.

Născut la Roma, nu împlinise încă un an când tatăl lui, un scriitor cunoscut și bine apreciat în lumea literilor, enervat de continue neînțelegeri și temându-se poate de responsabilitatea unei datorii ce-i se părea prea grea, părăsi nevastă și copil, plecând în lumea largă.

Amintirea acestui părinte era atât de vagă încât chiar întâlnindu-l, „Filosoful“ n'ar fi putut să-l recunoască. Știa numai că era un fel de misantrop pentru care

viața se rezuma într'un singur cuvânt: munca. Mai încolo nimic.

Mama lui, rămânând credincioasă unei hotărâri luată probabil de mai înainte, evitase cu încăpăținare să vorbească despre dânsul, pe care se părea că l'a uitat.

Din prima perioadă a copilăriei sale, „Filosofului“ nu-i rămăsese decât o imagine confusă asemănătoare cu o viziune de crepuscul.

Incepând de la patru ani însă, amintirile deveneau mai netede.

Schimbând o locuință prea mult legată de trecutul dureros pentru ca să nu-l evoce, mama lui îl luase cu dânsa într'o pensiune din liniștitul cartier Ludovisi unde, între afecțiunea maternă și mulțumirea unui trai plin de „confort“, micul Roberto petrecu singurele zile într'adevăr fericite a vieții sale. În afară de frumusețea cartierului, noua locuință mai prezenta avantajul unei atmosfere de intimitate familiară, căci numărul persoanelor ce se aflau acolo fiind relativ restrâns, legăturile de prietenie se găseau astfel simțitor înlesnite.

Printre cunoștințele doamnei Castelli era o tânără aristocrată, soția baronului Corsi, al cărei copil nu întârziă să se împrietenească cu Roberto. Figura acestui tovarăș de jocuri pe care nu trebuia să-l

mai revadă niciodată, se păstrase netedă în mintea «Filosofului» care vedea într'însa un fel de simbol depărtat al bucuriei de altădată.

După doi ani de ședere în pensiunea Ludovisi, mijloacele de care dispusese până atunci începând a se restrânge, doamna Castelli fu nevoită să se mute.

Pe de altă parte copilul, care avea acum șase ani, trebuia dat la școală și aceasta însemna o cheltuială nouă, cu atât mai grea cu cât era inevitabilă. Iarna de asemenea se apropia și cu iarna începutul anului școlar. Neavând, în afară de o soră și dânsa nevoiașă, rude pe care să se bizue, doamna Castelli, folosindu-se de o diplomă în litere luată pe vremuri la Universitatea din Paris, se angajă ca profesoară de franceză într'un liceu de fete. La rândul său, Roberto fu înscris ca semi-intern la o școală primară, spre a-și începe studiile.

Nevoit să se prezinte la școală la opt dimineața, viitorul «Filosof» nu se întorcea la noua sa locuință din strada Ripetta de cât seara la șase. Intrând în camera de culcare a mamei sale care slujea în acelaș timp și de odaie de lucru, Roberto găsea sărmana femeie așezată la masă, adâncită mai întotdeauna în corectarea unor compoziții.

Știind că nu trebuia s'o deranjeze, după ce o săruta, copilul se așeza tăcut într'un colț, răsfoind la întâmplare o carte de școală. Dar liniștea odăii, întristată de tic-tacul monoton al ceasornicului atârnat de perete, în loc de-al dispune la lucru, îi umplea sufletul de o nedefinită melancolie.

Într'o seară, întorcându-se spre fiul ei, doamna Castelli surprinse în privirea-i pierdută o expresie de dureroasă reculegere.

— La ce gândești ?

Roberto tresări și întoarse ochii spre dânsa, dar nu răspunse nimic.

— La ce gândești ? Spune-mi...—insistă doamna Castelli părăsind lucrul și apropiindu-se de copilul ei. Îți pare rău că nu stai cu tine?... Da?... Parcă eu n'aș dori să stăm mereu împreună... Dar trebuie să muncesc și aceasta o fac numai pentru tine, pentru că să nu-ți lipsească nimic și să fii bucuros... Căci mama ta te iubește mult și vrea să te vadă vesel; auzi tu? vesel, nu așa cum ești acuma... Lasă, Duminică ne vom duce la Pincio, acolo unde e muzică, îți aduci aminte? și unde sunt atâția copii... Dar ridică capul, dacă vrei să-mi faci plăcere... Auzi? ridică capul.

Roberto rămânea însă nemișcat.

Exigența acelei munci ce nu dădea mamei sale nici timpul de a sta cu dânsul, oboșeala obrazului ei veșnic palid, atmosfera aceea de reculegere care accentua dureros singurătatea, începuseră a-l întrista. Cu toate că avea numai șase ani pricepea totuși că nu dânsa era de vină ci altcineva pe care nu-l văzuse niciodată, căruia n'ar fi putut să-i dea nici un nume, despre care știa însă că era crud. Și privind la profilul mamei, îngălbenit și mai mult de lumina lămpii, o inexplicabilă teamă îl cuprindea.

Sărbătorile aruncau din fericire o veselie bruscă în monotonia acestei vieți fără schimbare. Lecțiile de citit, compozițiile de corectat, grija școlii într'un cuvânt se pierdea atunci în bucuria unei libertăți scump câștigate.

Printre altele, «Filosoful» își amintea de niște excursii făcute cu trăsura în împrejurimile Romei, excursii de la care nu se întorcea de cât târziu, în liniștea melancolică a amurgului, pe un drum aproape întunecat, la pasul ostenit al calului. Și în sufletul lui de copil încă neștiutor dar sensibil, umbra «Campagn-ei romane» lăsase o impresie de poetică religiozitate, adâncă ca reculegerea clopotelor ce sunau «Ave Maria» la asfințit. Trecură trei ani... Crescând, Roberto

devenise un băiat silitor, cam palid poate, dar sănătos. Fără greutate ajunsese să se clasifice cel dintâi din clasă, câștigând astfel simpatia profesorului care—ghicind poate o tristeță în ochii atenți care-l priveau—îl luase sub afectuoasă ocrotire. Silință lăudabilă dar pe deoparte zădărnice. Căci pentru elevul silitor mai presus de cât școala era mama, și mama devenea din ce în ce mai palidă, se arăta din ce în ce mai obosită. O muncă zilnică de șase ore de predare, suportată cu curaj căci îi dădea posibilitatea să-și crească copilul dacă nu aceea de a se îngriji pe dânsa, începuse a o istovi.

Intr'o seară pe când, controlat de ea, repeta lecțiile citite, Roberto observă în ochi-i obosiți o strălucire ciudată.

— Ce ai mamă, nu ți-e bine?

— Ba da—răspunse dânsa, evitând privirea copilului ațintită pe obrazu-i slab—... Dar să continuăm. Cezar deci...

Degeaba... Gândul că mama lui ar putea să fie bolnavă îndepărtase de Roberto orice preocupare istorică. Ideile începură a-i se confunda în așa chip încât Cesar ajunsese să omoare pe Agrippina pe când Nero trecea călare Rubiconul. Și cine știe ce revoluție istorică s'ar fi întâmplat în seara aceea dacă doamna

Castelli, enervată de atâta zăpăceală, n'ar fi întrerupt brusc ascultarea.

— Mai bine să ne oprim aici, căci nu ești bun la nimic astăseară... Te voi asculta mâine dimineață înainte de a te duce la școală. Și te rog să nu mai fii zăpăcit... Nu mă privi așa lung că nu mă înduioșezi. Ia-ți mai bine cartea și recitește lecția, că ai spus niște prostii azi de mi-a fost rușine mie să te aud...

Și închizând cartea cu sgomot, se sculă.

Făcu câțiva pași apoi se opri, și întorcându-se spre Roberto care o privea mirat :

— Numai face pe supăratul acuma. Te am certat pentru binele tău. Dacă ai fi fost prost n'aș fi zis nimic. Dar înveți bine, toată lumea te laudă... Ce ar fi zis profesorul dacă te ar fi auzit? Crezi că i-ar fi părut bine? Desigur că nu... Dar ce stai acolo? Vino aici lângă mine... Așa. Mama ta te iubește mult, vezi tu, și nu-i pare bine când aude pe copilul ei spunând prostii.

În fond, sărmana femeie regreta nervozitatea de adineaori. Dar copii văd uneori prea multe, mai multe de cât ar trebui. Nu atât greșelile cât perspicacitatea lui o supărase. Ce nevoie era să observe că e bolnavă? Nu era deja destul de sacrificat? Și în gândul ei se ruga la

Dumnezeu pentru ca să-i redea sănătatea spre a mai avea putere de a munci.

Era în luna lui Decembrie. Cu două zile înainte o ploaie torențială, neașteptată după o dimineață limpede deși răcoroasă, surprinsese pe doamna Castelli pe când se întorcea acasă. Delicată cum era, apa aceea căzută după căldura înăbușitoare a clasei, nu putea să-i facă decât rău. La început nu simți nimic; în timpul nopții însă se trezi cuprinsă de fiori. Crezând că va trece nu se preocupă prea mult și continuă a se duce la școală.

A treia zi însă, întorcându-se acasă, Roberto o găsi culcată. Era adevărat deci: mama lui era bolnavă... De ce atunci nu-i spusese nimic în ajun?

Fără să lase ghiozdanul, Roberto alergă spre pat și uitându-se fix în ochii ei:

— Ți-e rău tare, mamă? șopti.

— Nu dragă, mă doare puțin capul, atâta tot.

— Să mă duc să chem doctorul?

— Nu, mulțumesc, a venit deja.

— Acela cu barbă albă?

— Da, acela cu barba albă care îți place ție...

— Și ce a spus?

— A spus că nu-i nimic, că o să treacă...

A întrebat de tine și i-am spus că ești

un copil bun și că mă iubești mult. Ți-a adus niște bomboane, uite colo, pe masă... Cum zici?... Să nu mor?... Sigur că nu; se poate? Să nu mai spui astfel de prostii, auzi? Nu-i vorbă că aseară... I-am povestit doctorului, știi?... Dacă ai fi văzut cum râdea! O să vie Duminică să te ducă la grădină... O să vin și eu, sigur... Măine îți voi cumpăra o mingie ca să te joci cu prietenii tăi de acolo; și de Crăciun o să-i invităm la noi... Da, de Crăciun; numai câteva zile ne despart... Atunci voi fi odihnită, ne vom plimba toată ziua și vom fi fericiți...

Numai câteva zile o despărțeau... De odihnă, da; și poate chiar de fericire, dar nu pe pământul acesta.

Munca istovitoare a școlii, grija copilului, mâhnirea de a-l ști mereu singur, într'un mediu străin, departe de dânsa, slăbiseră organismul ei delicat căruia o energie încăpățînată îi dăduse până atunci o rezistență fictivă.

Muri după o săptămână, cu două zile înainte de Crăciun, lăsând copilul pe seama unei surori mai în vârstă care îi făgăduise să-l crească.

În casa mătușii, lipsit cum era acum de căldura dragostei materne, Roberto petrecu cele mai chinuitoare zile din copilăria sa. Amintirea mamei, pierdută de

curând și în chip atât de brusc, îl urmărirea neîncetat, constantă ca o idee fixă și prea proaspătă încă pentru a-i putea aduce mângâere.

Totuși, mătușa care se ocupa de dânsul era o femeie bună; cam nervoasă poate și uneori chiar ciudată; dar ce să-i faci? „Patru copii de crescut, o întregă casă de îngrijit, o prăvălie modestă de condus, atât de modestă încât abia îi aducea strictul necesar... De aceea mereu pe drumuri, împreună cu bărbatul, un om de treabă și el, cu toate că veșnic amărât... Mai ales acum că familia se împovărase cu un membru mai mult. Dacă ar fi fost bogați, cu plăcere; dar așa, era greu... O făceau mai mult din datorie căci oricum, nu poți să lași un copil care ți-e rudă pe stradă...”

Era greu... Adevărat. Așa de greu, încât nu trecu o lună și Roberto pricepu că n'ar fi putut să mai stea la mătușa multă vreme. Nu-i se făcuse nici o aluzie; dar privirile îndreptate uneori asupra lui, unele cuvinte surprinse pe ici pe colo și urmate de o tăcere semnificativă, îi dădură a înțelege că pe vremurile astea grele un copil de zece ani reprezintă o cheltuială însemnată.

Taxa internatelor fiind prea ridicată, Roberto isprăvi școala primară tot ca

semi-intern. O dată cu mama însă îi se dusesse în mare parte și puterea de muncă. De unde înainte profesorul găsea într'însul un elev atent și doritor de învățătură, acum lecțiile, chiar acelea de istorie, care odinioară îi plăceau atât de mult, îl lăsau nepăsător. Voința care îl însuflețise până atunci dispăruse; iar locul de frunte pe care timp de trei ani îl ocupase cu succes, fusese luat de un altul. Cu toate acestea condițiile în care isprăvi școala primară fură relativ bune.

Trei luni de odihnă îl așteptau acum și deja se gândea cum să le întrebuițeze, când într'o zi mătușa se apropie de el și luându-l la eparte îi spuse :

— Dragă Roberto, știi dacă te iubesc și cât bărbatul meu ține la tine. Ești un copil bun, care nu ne-ai supărat nicio dată și te ținem cu plăcere la noi. Inșă, ai putut să vezi foarte bine, nu suntem bogați. Avem e drept prăvălioara aceea, dar vai de capul ei; dacă vin zece clienți pe zi e încă mult... M'ași apuca de altceva dacă aș avea perspective mai bune. Dar nu văd nimic de făcut. Bărbatul meu îmi spunea alaltăeri că o să caute un serviciu undeva; nū-i însă sigur să găsească, și chiar de ar reuși, funcționarii câștigă atât de puțin încât ar fi o nimica toată... Tu ai fost întotdeauna un băiat silitor; biata Eliza, mama

ta, îmi spunea mereu că erai cel dintâi din clasă și că toți profesorii te iubeau... Era așa de mândră, să fii văzut... Dar trec înainte căci văd că te întristezi... Uite ce vroiam să-ți spun: am auzit că se oferă locuri gratuite în liceele de stat... Trebuie însă să treci un concurs; nu știu bine de ce e vorba, dar nu-i nimic, mă voi informa. Ai isprăvit școala primară, la toamnă vei intra în clasa întâia de liceu... Există, cum ți-am spus, locuri gratuite. Ar fi bine să câștigi unul... Pentru asta trebuie să înveți... Ai trei luni înaintea ta, mai mult decât îți trebuie, ție care ești atât de inteligent... Ne mai ușurezi pe noi care ne luptăm cu atâtea greutăți... Dealtfel am auzit că nu-i greu. Vei fi intern, rămânând ca vacanțele să le petreci aici... Chiar acum câteva zile am trecut înaintea internatului: e un palat foarte frumos... Vei fi bine acolo, ai să vezi.

Un palat frumos? Se poate... Roberto nu zicea că nu. Că s'o fi stând bine însă, aceasta n'o credea. De un lucru în orice caz era convins, anume că atunci când n'ai părinți trebuie să te mulțumești cu ce-iace ți se dă. Se puse deci pe muncă și la concursul de toamnă reuși al cincilea din șaiszeci de candidați.

Internatul din Roma neavând decât pa-

tru locuri de clasa întâia disponibile, lui Castelli i-se rezervă unul la Neapoli. Cei alți cari reușiseră împreună cu dânsul, vre-o treizeci cu totul, fură împrăștiați în câteva orașe din Nord.

Luându-și toate lucrurile, Roberto plecă deci la Napoli, întovărășit de o persoană de încredere. Când sosi, întunericul coborâse și ploua. Gara era plină de lume și de sgomot. Pe peronul noroios, în dreptul restaurantului luminat, hamalii treceau grăbiți ducând bagajele călătorilor.

După ce-l urcă într'o trăsură, domnul care-l întovărășea având afaceri grabnice de aranjat, îl salută și plecă. Și când, singur în trăsura îngustă, sub coșul ridicat biciuit de ploae, Roberto se văzu înconjurat de mulțimea indiferentă, în sgomotul atâtor străzi necunoscute, o descurajare nemărginită, o chinuitoare conștiință a micimei sale îl cuprinseseră. Ce se va face în orașul acela necunoscut, singur și fără sprijin? Mătușa nu-l va uita oare?... Se va mai îngriji de dânsul acum când era departe? Li va scrie cel puțin? Sau... Dar nu, era imposibil: nu era oare nepotul ei? Nu-i spusese să n'aibă nici o teamă că se va gândi la dânsul și că-l va îngriji ca pe un fiu?... l-ar fi spus astfel de lucruri dacă nu

I-ar fi iubit? Sigur că nu... Atunci?... Și în sprijinul acestei convingeri, Roberto chema amintirea scenelor în care dragostea mătușii îi apărea cu mai multă intensitate; zâmbetele afectuoase; sfaturile blânde, cuvintele bune întovărășite de mângâeri...

Intr'o jumătate de ceas ajunse la liceu. Severitatea coridoarelor vaste, în care becurile înșirate aruncau o lumină somnoroasă, goliciunea zidurilor reci, reculegerea sălilor de studiu, liniștea adâncă întristată și mai mult de monotonia ploii, îi făcură o impresie dureroasă. Cunoștea atmosfera școlilor, și îi amintea bine tristețea; totuși, niciodată ca în seara aceea nu-i se păru mai apăsătoare. Iar când—precedat de un servitor—intră în repetitorul de-a întâia, curiositatea cu care îl măsurară viitorii săi colegi îl lovi ca o jignire.

Cu timpul însă se obișnuî. Încetul cu încetul liceul îi se păru mai puțin sever, atmosfera mai puțin apăsătoare, colegii mai prietenoși și mai buni. Câțiva dintre ei erau chiar drăguți, veseli și plini de atenții. În mijlocul lor Roberto uită încetul cu încetul singurătatea în care se afla și împreună cu liniștea îi reveni și curajul.

O scrisoare a mătușii, plină de sfaturi

înțelepte și de reflecții triste asupra greutăților vieții îl înștiință că, rugată de dânsa, o fostă prietenă a mamei sale, ducesa Rinaldi, acceptase să-i fie corespondentă. Cu toate că nu cunoștea pe ducesa, Roberto fu mulțumit de acest sprijin neașteptat și desigur puternic.

Intr'adevăr, când de Crăciun se duse la dânsa, mărimea palatului, gravitatea valeților, luxul odăilor care trădau la fiecare pas un gust rafinat îl umplură de o naivă bucurie.

Ducesa aceasta era o femeie cumsecade care vorbea încet și zâmbea întotdeauna cu blândeță. Deși trecuse de vârsta tinereții, era încă socotită în societatea înaltă drept o frumusețe, cam matură poate, totuși incontestabilă.

Bărbatul ei, un proprietar multimilionar, era deasemenea un om foarte distins, inteligent și plăcut.

Locul de frunte pe care ducele îl ocupa în rândurile aristocrației napoletane dădu lui Roberto Castelli prilejul de a cunoaște nobilimea. Prea mic pentru a o putea studia își dădu totuși seama de fățarnicia pe care se sprijină relațiile mondene.

După doi ani însă, silit de împrejurări, ducele fu nevoit să se mute.

Rămas din nou singur, în această tre-

cere bruscă de la viața luxoasă la părăsire, Roberto simți în toată adâncimea lui golul care-l înconjura. Pe de altă parte indiferența mătușii începuse să-i aducă lipsuri din ce în ce mai numeroase. Uniforma se uzase, încălțăminte, alcătuită acum dintr'o singură pereche de ghete, devenise insuficientă, rufele se împuținaseră. Paltonul iarăși nu mai era de purtat. Printr'o scrisoare lungă în care o înștiința despre toate aceste nevoi, Roberto rugă pe mătușă-sa să trimeată banii necesari la acoperirea acestor lipsuri.

Dar zilele treceau fără ca mătușa să dea semne de viață. După o lună însfârșit sosi răspunsul.

„De mult primise scrisoarea lui Roberto, dar era așa de ocupată... Atâția copii pe cap, atâtea griji... Și culmea culmelor, cu două săptămâni înainte bărbatul i se îmbolnăvise, lăsând toată munca pe seama ei. Dânsa era bine, slavă Domnului, și se gândea mereu la micul ei Roberto pe care-l iubea ca pe un copil; da, ca pe un copil... Apropo, era vorba de niște haine, de ceva parale de trimes... Avea dreptate sârmanul; dar să mai aștepte puțin... Comerțul îi mergea prost și boala bărbatului înghițise multe economii... Puțină răbdare și totul se va aranja. Fusese întotdeauna un băiat bun și

înțelegător ; biata Eliza, mama lui, o spunea mereu și era atât de mândră... Păcat că murise, căci s'ar fi bucurat de progresele lui. Scria atât de bine, avea o caligrafie atât de îngrijită... Profesorii și prietenii trebuia să-l iubească și poate, mai știi ? cu timpul chiar să-l ajute... Să aibă curaj deci căci situația îi se va îmbunătăți și atunci..."

Să-i se îmbunătățească situația?... Nădăjduia el... Numai că „biata Eliza, mama lui,” dispăruse de mult de pe suprafața pământului; și când n'ai mamă toate rudele și toți prietenii din lume, puși la un loc, n'ar fi în stare să-i înlocuiască mângâerea...

Scrisoarea mătușii fu o lovitură crudă pentru Roberto. Totuși tăcu. Iși dresă cum putu mai bine uniforma, o periă, o scutură, o curăți, și continuă s'o poarte dacă nu cu acelaș curaj în orice caz cu aceeași demnitate ca mai înainte. Paltonul însă nu mai mergea. Iarna sosise și croitorul începea să-și facă apariția prin săli, luând măsurile pentru uniforme noi.

Intr'o zi Roberto se apropie de dânsul.

— Aș dori să-mi fac un palton, d-le croitor.

Croitorul luă metrul dar se opri imediat și privindu-și clientul cu atenție :

— Nu ești d-ta domnul Castelli ?

- Da.
- Ce număr?
- 54.

— Regret, dar nu pot să-ți iau măsura. Am primit ordin să nu lucrez nimic pentru numărul 54.

În aceeași seară un servitor intră în repetitorul de a treia chemând pe elevul Castelli la d-l director.

Directorul, care era adâncit în citirea unei cărți, la intrarea lui Roberto ridică capul și îi făcu semn să se apropie.

— Uite ce este, d-le Castelli... Acum un ceas a venit croitorul la mine și m'a rugat să te înștiințez că-i datorești ceva pentru o haină făcută anul trecut și care a rămas până acum neplătită. Vre-o sută de lire dacă nu mă înșel... Nu ți-a spus nimic până acum căci credea că va fi achitat, însă mătușa aceea a d-tale se face că nu știe nimic... Fă bine și scrie-i să trimeată omului cecece îi datorește. I-am mai scris și eu de două ori dar văd că nu răspunde... Calitatea d-tale de bursier îți asigură locuință și masă nu însă îmbrăcămintea. Croitorul îmi mai spunea că doreai să-ți faci un palton. Imi pare rău, dar trebuie sa-ți spun că până ce nu vei plăti datoriile, nu ți se va lucra nimic. Mai sunt și niște cărți de școală, dacă îmi aduc aminte bine... Încă o socotea-

lă de aranjat. În sfârșit, fă cum ți-am spus: scrie mătușii d-tale să trimeată cât mai curând ceea ce dăorește altfel vei suferi consecințele. Ai înțeles?... Acum du-te...

Roberto scrise mătușii; așteptă o săptămână, scrise din nou, dar lunile trecură fără ca dânsa să răspundă. Incepu atunci mizeria; persecuția privirilor disprețuitoare și ironice, descurajarea definitivă, fără lumină de nădejde.

Pedagogul—un tânăr răutăcios și marginalizat care, ca toți lașii, era respectuos până la umilință cu cei puternici iar arrogant cu cei slabi, îi vorbea acum cu asprime, dându-i astfel a înțelege că pe lumea aceasta nimic nu se dă gratis, nici măcar bunăvoința. Tovarășii însăși înceuseră a se depărta de dânsul. Căci ce ar fi putut să le spună colegul acela devenit deodată atât de trist, atât de taciturn? Fiecare dintre ei găsea ceva de povestit, un joc de făcut, o glumă... Dar el? Ce ar fi putut să le povestească el, dacă nu lucruri triste? Ori, aceasta nu le trebuia: viața de internat nu era prin ea însăși destul de neplăcută?

Roberto primi noua stare de lucruri cu resemnare. Nu se văită, nu împărtăși nimănui durerea atâtor umilinți nemeritate; ci se închise din ce în ce mai mult în

el însuși. Nu-i că nu dorea să aibă prieteni, dimpotrivă ; dar simțea că numai suferința poate pricepe suferința. Ori, colegii săi erau fericiți : aveau o mamă, o familie, o casă, și ignorându-i lipsa n'ar fi putut nici odată să-i înțeleagă tristețea.

La școală, elevul Castelli nu mai era socotit de cât printre cei mediocri. Descurajarea adusă de atâtea lipsuri cărora se adăogase în ultimul timp și aceia a cărților de învățat, îi spulberaseră definitiv ori ce voință de muncă. Profesorii, văzând că orice observație era zadarnică, isprăviseră prin a-l trata cu nepasare. Ce nădejde să mai pue într'un elev mereu distrat, neglijent, care nu aducea cu dânsul nici cărțile necesare, și tăcut până la mizantropie ? Intr'o zi, profesorul de istorie, întrerupând deodată explicația, se întoarse spre Roberto care privea gânditor înaintea lui și-l întrebă ironic :

— Ai putea să-mi repeți ce am spus până acuma, d-le filosof ?

Roberto tresări, se făcu roșu, deschise gura pentru ca să vorbească și bâlbâi câteva cuvinte de neînțeles.

Clasa isbucni în râs ; iar cuvântul « filosof » avu un succes atât de mare încât a doua zi toți colegii lui Roberto îl întrebuițau.

Totuși, nu erau zilele de școală cele mai triste. Ceeace îl chinuia mai mult pe «Filosoful» erau sărbătorile. Activitatea școlară, sgomotul recreațiilor, pulsația atâtor vieți care-l înconjura slăbeau întrucâtva conștiința singurătății sale. Vacanțele dimpotrivă însemnau pustietate, tăcere. Intr'o singură zi, în câteva ceasuri numai, liceul se golea; coridoarele deveneau tăcute, sălile părăsite, se întunecau. Și cu cât liniștea devenea mai adâncă, cu atât descurajarea «Filosofului» sporea. Impins de o dorință egoistă, ar fi vrut să-i rețină pe toți, acei colegi nepăsători care plecând uitau uneori chiar să-l salute... Ar fi vrut să-i rețină, să-i roage să nu-l lase singur, să le explice, indiferent de simpatia ce i-o arătau, chinul despărțirilor... Ei nu cunoșteau groaza singurătății, și nu bănuiau că acest sentiment, pătruns într'un suflet de copil, poate otrăvi toate energiile, împinge la disperare... Ei nu bănuiau, nu, tristeța vegherilor târzii când, cu capul afundat în perne, în ironia clopotelor ce sună a sărbătoare, simți dorul schimbându-se în tortură iar sbuciumu' în revoltă... Ah, de ar fi putut să le povestească sentimentele de care se simțise cuprins cu câteva luni mai înainte, într'o noapte de Aprilie, ve-

selă pentru toți, dar pentru dânsul chinuitoare; de ar fi putut să le descrie cruzimea ce o poate atinge, în desnădejdea prezentului, amintirea zilelor senine; de ar fi știut dâșii că într'o singură clipă, în reculegerea unei simple odăi întunecate, poți simți în toată adâncimea ei întreaga suferință omenească; de ar fi știut dâșii toate acestea, desigur că l'ar iubi, că l'ar stima, și că privirile lor, până atunci nepăsătoare și distrate, oprindu-se pe obrazu-i slab, s'ar îndulci de mângâerea unui surâs...

Dar ei nu puteau bănuși nimic, căci pentru aceasta ar fi trebuit mai întâi de toate să cunoască mizeria și să fie lipsiți ca și dânsul de singurul sprijin care, trecând peste ori ce amărăciune, poate învinge toate desnădejdele: m'îngâerea dragostei de mamă...

11

IV

Din ziua în care «Filosoful» îmi făcu mărturisirea trecutului său dureros devenirăm tovarăși nedespărțiți.

Vecini cum eram de bancă, această apropiere nu putea de cât să folosească prieteniei noastre, care devenea din zi în zi mai strânsă. Lecțiile de școală, pe care acum le învățam împreună, lămurindu-ne reciproc, îmi dădură prilejul de a descoperi într'insul calități intelectuale nebănuite. Mai tare de cât el în ce privea limbile latina și franceza, îi eram totuși inferior atunci când era vorba de compoziții literare, materie în care era de o

tărie incontestabilă. În convorbirile mele cu prietenii auzisem în treacăt despre acest talent al lui pe care însă nu-l putusem aprecia căci—lucru ciudat—din toate compozițiile pe care ni le dăduse profesorul de literatură, de patru luni de când eram în liceu, nici una nu purtase iscălitura «Filosofului». De aceea profesorul de italiana zâmbea mereu la insistența elevilor care căutau să-l convingă despre acest talent.

— Bine, bine, spuse odată, profitând de o absență a «Filosofului»—nu vreau să cred că mințiți... La urma urmei poate să fie adevărat. Dar de ce atunci, din câte compoziții v'am dat să-mi scrieți, nu mi-a prezentat nici una? Imi spuneți că anul trecut a isprăvit clasa cu nota cea mai mare la literatură; anul trecut însă eu nu eram aici și nici nu-l cunosc pe predecesorul meu pentru ca să-l întreb. Ce vreți? eu nu pot crede de cât ceea ce văd, ori, până acum, n'am văzut nimic.

— De ce nu mai fac nici o compoziție?—îmi răspunse «Filosoful» într-o zi când îl întrebam despre motivul acestei indolențe.—Dacă ai fi cunoscut pe profesorul pe care l-am avut anul trecut, ai pricepe imediat. Era un om atât de bun, atât de înțelegător... Vorbea cu atâta

blândetă... Te uiți la mine mirat, te întrebă desigur ce importanță pot avea toate acestea... totuși au rostul lor.

Ascultă. Acum doi ani, eram atunci în clasa doua, am primit cu toții vestea că o să ne vie un nou profesor de literatură în locul aceluia care ne predase până atunci. Fără să-l iubim așa de mult pe acesta din urmă, ne părea totuși rău că pleca, căci era vesel și ne făcea să râdem. Era atât de nostim... Când cineva nu știa lecția îl bătea cu pălăria în cap, o pălărie veche pe care o purta anume pentru școală. Noi râdeam și el ne pune la toți câte un 1 pentru ca altă dată să fim serioși; notă pe care o ștergea a doua zi, bineînțeles, cu toate că după cinci minute ne o punea iarăși... Era foarte amuzant, îmfine. Avea o bărbuță neagră, glumea cu toată lumea și spunea mereu «ih!», dar tare... O exclamație de-a lui când cineva făcea câte o greșală. La început spunea «ih!» și la urmă îți dădea cu pălăria în cap... În fond, era un om de treabă, întotdeauna bine îmbrăcat și avea un ceas de aur la care se uita mereu. De multe ori se întâmpla să lipsească; pe deoparte eram bucuroși, dar pedealtă parte ne părea rău. Regretăm deci că nu-l vom mai avea; cu atât mai mult cu cât nu știam nimic despre cel

nou. Auziserăm numai că trebuia să vie de la Torino. Prima dată când l-am văzut, am încremenit cu toții. Era un om înalt, cam gras, blond, și cu niște ochi albaștri care priveau fix pe toată lumea. Se interesează despre ceea ce făcusem în anul precedent, ne întrebă dacă făcuserăm compoziții, și câte, și ce fel de compoziții erau. Unul dintre noi îi vorbi despre o lucrare, ultima din patru câte făcuserăm într'un an, și care purta ca titlu: «Gheorghe vrând să fure niște pere cade de pe pom și se lovește». D-l Villani, așa îl chema pe noul profesor, dădu din cap, și ne dictă zece titluri de compoziții, pentru ca fiecare să poată alege acela care îi plăcea mai mult. Noi ne făcurăm mici și ne uitarăm unul la altul înspăimântați.

În sfârșit, ce să-ți spun? primele zile o duserăm greu. Mai târziu însă, cunoscându-l mai bine, începurăm cu toții a-l iubi. Era omul cel mai bun pe care-l întâlnisem vreodată. Nu semăna de loc cu celălalt; n'avea bărbiță, nu spunea «ih!» și nici nu bătea cu pălăria. Nu râdea niciodată, zâmbea mereu însă și vorbea întotdeauna cu blândețe. În fond era trist, și îmi făcea impresia unui om care a suferit... Trebuia să aibă multe cărți căci în fiecare zi venea cu câte una și ne citea dintr'însa pasagii așa de fru-

moase încât rămâneam adesea pe gânduri. De două ori pe săptămână ne dădea să facem o compoziție, având grijă înainte să ne explice ce trebuia să scrim și în ce fel. Și la fiecare lucrare corectată ne dădea lămuriri, sfaturi, ne încuraja. Ne spunea că natura e lucrul cel mai frumos ce există, că floarea cea mai mică are însemnătatea ei ; că trebuie respectată, iubită... Intr'o zi veni cu o carte intitulată «Storia d'un uccellino» povestea unei rândunele care e prinsă și închisă într'o cușcă, unde moare fiindcă nu mai are mamă.

Aceasta ca să ne arate că și animalele au suflet, deoarece suferă ca oamenii... Și fiecare zi ne explica câte un lucru nou, fiecare zi găsea ceva de povestit... Și îl ascultam cu toții cu atâta plăcere încât după o lună nu mai eram de recunoscut. În ce mă privește, simțeam că ceva se schimbă în mine ; mi se părea că sunt mai bun, rămâneam mereu gânditor, și uneori îmi venea chiar să plâng ; așa, fără nici un motiv... Nu-i așa că e ciudat ? Cu cât pricepi mai multe lucruri, cu atât devii mai trist. Nu pot să spun că sufeream, dar aveam clipe de melancolie, spre amurg mai ales și când ploua. Îmi plăcea mult ploaia atunci, acuma îmi face rău. E drept însă că situația

mea era mai bună căci corespondentul nu plecase încă și eram prieten cu toți. Imi plăcea mult ploaia și în compozițiile mele curgea mereu apă de aceea erau triste. Dar profesorului îi plăceau; zicea că erau scrise bine. Intr'o zi mă întrebă ce notă aveam la celălalt și când îi spusese că deabea patru se miră. Intr'adevăr, d-l De Caro, acela cu bărbiță, mă considera foarte slab la compoziție și avea poate dreptate. Dar d-l Villani mă schimbă cu totul. Dădea niște comozii așa de frumoase încât și-era mai mare dragul să lucrezi. Una mai ales îmi plăcuse mult; era intitulată «Lumini în întuneric». Eu îi făcui o descriere a orașului noaptea; o descriere la care lucrasem mult și care mi se părea chiar drăguță. Nu m'aș fi crezut niciodată în stare de așa ceva. O recitisem de atâtea ori încât o știam pe de rost.

† Eram foarte bucuros înfine. Și aveam dreptate căci după două zile domnul Villani, intrând în clasă, se uită la mine, mă chemă lângă dânsul și mă laudă. Imi spuse că aveam talent, că compoziția mea era cea mai frumoasă din toate, și mă sfătui să mă ocup serios. Eu nu mai puteam de bucurie... De atunci începui să scriu mereu, așa, pentru mine; dar cu atâta entuziasm încât în curând devenii cel

tare din toți. Astfel umplui un caet întreg pe care aveam de gând să-l fac cadou d-lui Villani, la sfârșitul anului. Ceea ce am și făcut, dealtfel. Era așa de bucuros, așa de mișcat, încât îmi strânse mâna de vre-o trei ori. Dar asta nu fu nimic în comparație cu cece trebuia să fie anul următor. Căci îl avurăm și în clasa a treia. Noi credeam chiar că o să ne fie profesor până la sfârșit; și poate că ar fi fost așa dacă chestiuni familiare nu l-ar fi silit să plece. Cu o lună înainte ne înștiințase despre aceasta și îi părea atât de rău... Iar ultima zi de școală, în loc de a ne face lecție, ne vorbi un ceas întreg, dându-ne fel de fel de sfaturi, spunând cum trebuie să ne purtăm în viață...

Printe altele, ne rugă să iubim limba italiană, cea mai frumoasă, cea mai armonioasă dintre toate limbile... Ne sfătui să fim buni, să avem milă de cei săraci, de cei care suferă, căci durerea omenească e mare... Să iubim deasemenea natura, florile, animalele căci și ele se bucură și suferă ca oamenii...

La urmă se uită la mine și mă sfătui să nu părăsesc literatura, să citesc mereu, căci o carte bună face cât zece prieteni. Eu răspundeam mereu: da; dar eram așa de mișcat încât nu puteam vorbi;

dădeam numai din cap, atât... Iar când mă sculai pentru a citi discursul pregătit, sughițurile mă înăbușiră. Dl. Villani își trecu mâna la ochi, zâmbi puțin; mă chemă apoi lângă dânsul și luându-mi discursul, mă sărută pe frunte dând a înțelege că prin mine îmbrățișa toată clasa. Pe urmă se duse și de atunci nu l-am mai văzut. Plecarea lui a fost o mare durere pentru mine... După aceasta au venit lipsurile și descurajarea mi-a luat toate energiile. Iar profesorul de literatură care a venit după dânsul și pe care îl cunoști și tu e atât de deosebit de dl. Villani încât îmi aduce aminte de acela pe care l-am avut în clasa întâia. Numai că nu e așa de vesel. Incolo compozițiile se aseamănă. Prima dată când am încercat să-i fac o lucrare, n'am știut ce să scriu: subiectul era așa de departe de ceea ce simțeam... Am renunțat, deci; dealtfel, nu mai scriu nici pentru mine; sunt prea descurajat... Adică nu; eram, căci acum te am pe tine. Da, ai dreptate; voi începe să lucrez iarăși și vom munci împreună... Acum sunt mai mulțumit“.

Intr'adevăr, fără să fi devenit vesel, „Filosoful“ se schimbase întrucâtva. Vorbea mai des, ochii erau mai sclipitori,

gesturile mai hotărâte, iar în glasul odinioară șters și par'că obosit vibra un început de energie.

Prietenia mea neașteptată, ușurându-i sufletul chinuit de o prea lungă tăcere, îi făcuse mult bine. Ca și orele de studiu, recreațiile le petreceam împreună, plimbându-ne prin sală și discutând despre fel de fel de lucruri. El însă era acela care vorbea mai des; eu de obicei îl ascultam căci, deși eram de aceeași vârstă, amintirile și reflecțiile sale erau mai bogate și mai interesante. Literatura, cum am spus și mai înainte, îl atrăgea mult; și în pupitrul său avea câteva cărți de autori cu renume pe care, lipsit cum era de mijloace pentru a cumpăra altele noi, le recitise de nenumărate rânduri. Dealtfel, le primise mai toate cadou. Pe lângă «Piccolo mondo antico» de Fogazzaro, mai avea două cărți de Barrili, „Ettore Fieramosca” de d’Azeglio, un minunat volum de nuvele de Fucini, autobiografia lui Dupré, plus renumita operă a lui De Amicis intitulată „Cuore”. Volumul acesta se deosebea de celelalte prin ediția luxoasă și desenurile artistice ce înveseliau fiecare pagină. Era legat în pânză roșie, cu titlul săpat în litere de aur și de o mărime neobișnuită. Un cadou al mamei sale pe care îl păstra cu sfințenie.

Când nu eram încă prieten cu dânsul, îl văzusem adesea adâncit în citirea acestui volum, și de mai multe ori zâmbisem la gândul că trebuia să-l cunoască pe de rost. Intr'adevăr îi plăcea mult.

— E o carte tristă, vezi tu—îmi spuse el odată. Cu toate acestea îmi face așa de bine să o citesc încât nu trece zi fără să n'o deschid. Dăruindu-mi-o mama mi-a spus că e foarte mișcătoare. Atunci aveam opt ani și nu pricepeam bine cum o carte poate să te miște. Acum însă nu pot s'o citesc fără să nu plâng. Poate că fiindcă îmi aduce aminte de mama; dar chiar în afară de aceasta, mă înduioșează, Povestirile acelea lunare sunt scrise atât de bine; aceea intitulată „Sangue romagnolo“, de pildă; și sfârșitul, mai ales, unde copilul rănit cere ertare buñichii pe care a salvat-o... Nu pot să le citesc fără să nu îmi aduc aminte de ceea ce ne spunea dl. Villani: că o carte reprezintă o operă de artă întrucât ea te mișcă. Și mă gândesc adesea la autorul ei care trebuie să fie un om foarte bun. Nu poți scrie așa ceva dacă n'ai suflet. Și trebuie să iubească copiii; îi descrie cu atâta adevăr, vorbește despre dânsii cu atâta simpatie și arată atâta milă pentru cei săraci...

In clipa aceea un servitor intră în sală

chemând pe «Filosoful» din partea d-lui director.

Ce-i spuse directorul, Filosoful nu voi să-mi mărturisească. Nimic bun în ori ce caz, căci la întoarcerea sa în repetitor entuziasmul de adineauri dispăruse și fața îi era întunecată. La întrebările mele repetate sfârși prin a răspunde că directorul dorise să cunoască adresa mătușii sale, pe care o uitase, pentru a-i comunica notele trimestriale ; iar mediile fiind slabe...

Dar zâmbetul cu care încercă să mă asigure era prea silit pentru ca să nu pricep că mințea. Il lăsaî în pace deci, cu toată curiozitatea pe care încăpăținarea lui mi-o trezise. Și în fond aveam chiar ciudă pe dânsul. De ce să tacă ? Nu-i arătasem oare destulă dragoste, nu-i dădusem destule dovezi de simpatie ? Numai faptul că din cauza lui mă depărtasem de ceilalți colegi, nu era un semn destul de convingător de prietenie ? Atunci, de ce să-mi ascundă ceva ? Nu știa dânsul că dacă doream să-mi mărturisească tot era pentru a-i putea veni în ajutor ? Sau nu îi inspirasem destulă încredere... Dar ce vroia să fac mai mult ?

Eram foarte revoltat. În ziua aceea fui rece cu dânsul ; lucru care nu mă împiedică totuși să-l privesc din când în când

cu coada ochiului spre a vedea ce face.

Era foarte grav și în privirea-i pierdută mocnea iarăși tristețea de odinioară. De mai multe ori îl surprinsei pe când se uita la mine cu sfială și având aerul de a mă ruga. Dar voiam să mă arăt tare. Ii evitam privirile pentru a-i da a înțelege că cu mine nu se glumea. Luai un aer chiar fioros, după cât îmi aduc aminte, nădăjduind că prin aceasta îl voi hotărî să-mi vorbească. Spre seară, într'adevăr, avui iluzia că severitatea mea nu fusese zadarnică. În recreație «Filosoful» se apropie de mine ușor și mă întrebă cu blândeță dacă tot mai eram supărat pe dânsul.

— Supărat pe tine?—începui eu cu o silită nepăsare. Impins de o mândrie stupidă, aș fi dorit să-i dau o lecție; dar ochii care mă priveau arătau atâta bunătate, cuvintele adresate-mi atâta tristeță, încât curajul mă părăsi.

— Ei bine, da, sunt supărat pe tine fiindcă nu vrei să-mi spui nimic și fiindcă n'ai încredere în mine.

— N'am încredere în tine?—exclamă Filosoful cu o mâhnire care mă făcu să regret cuvintele rostite. N'am încredere în tine, zici? Ah, de ai ști... Ei bine, îți voi povesti... uite ce este...

Dar se opri brusc; mâna cu care mă a-

pucase de braț se deschise și coborî deodată într'un gest de descurajare.

— Nu, nu pot acum, mai târziu... și se îndepărtă cu capul plecat, fără a mă privi...

Lucru ciudat, gestul acesta prin care hotărârea lui de a tăcea se arăta și mai încăpățînată, în loc de a mă întărîta, îmi spulberă dimpotrivă toată ciuda. Ceva mai puternic de cât voința sa îl împiedica pe «Filosoful» să-mi mărturisească cele petrecute. Dar ce putea să fie? O clipă, îmi trecu prin minte gândul absurd de a mă duce la director pentru a mă informa, dar îl gonii imediat. Să-l întreb din nou pe «Filosoful» și printr'o insistență blîndă să-l hotărîsc să-mi deschidă sufletul? Nici asta nu mergea. Infățișarea lui de mai înainte mă convinsese că ar fi fost zadarnic. Ce era de făcut?

O reculegere lungă mă sfătui. Singurul lucru cuminte era să tac și să aștept. Poate că mai târziu «Filosoful» se va hotărî, cum de altfel îmi făgăduise el însuși.

Dar vremea trecea și Filosoful nu se arăta de loc dispus să vorbească. Dimpotrivă, devenea din ce în ce mai închis; din ce în ce mai slab căci, lucru nou, ajunsese aproape prin a nu mai mânca. Dacă gusta ceva din fie care mâncare

era mult. La aceasta, spun drept, nu m'aș fi așteptat. Nici înainte nu mă speriasse prin pofta lui, dar cel puțin se hrănea; pe când acum... Bolnav nu credeam să fie, de oarece în cazul acesta s'ar fi dus la infirmerie, liniștea căreia nu putea decât să-i ușureze meditațiile.

Timp de câteva zile crezui că poate răceala intervenită în raporturile noastre din pricina tăcerii sale, era cauza acelei stări sufletești. Totuși, nu eram eu vinovat. La urma urmei, chiar fără să renunțe la hotărârea luată, ar fi putut să stea cu mine ca odinioară. M'aș fi purtat cu dânsul ca mai înainte, fără să-i cer nimic în schimb; dar de un timp înapoi începuse a se departa și de mine.

În sfârșit, într-o dimineață, pe la începutul lui Februarie, «Filosoful» mă luă la oparte și cu un glas cât se putea mai afectuos mă rugă să-l ert că se purtase așa, că în fond nu era vina lui, că dacă tăcuse fusese pentru că se găsea constrâns și rugându-mă la urmă din tot sufletul să nu fiu supărat pe dânsul care mă iubea ca pe un frate.

Mirat și bucuros în acelaș timp, îi răspunsei prin cuvinte tot atât de afectuoase, asigurându-l de prietenia mea care nu slăbise cătuși de puțin, sfătuindu-l totuși

să nu se mai lase împins de porniri așa de ciudate.

— Sper că te-ai convins - sfârșii apoi — că nu era bine cece făceai. Dar acum s'a isprăvit și diseară vom citi împreună cum făceam de obicei... îți aduci aminte?

La aceste din urmă cuvinte „Filosoful“ avu un zâmbet ciudat. Ce o mai fi și asta? mă gândii... Dar nu trebuia să mai treacă mult pentru ca să pricep.

În dupăamiaza aceleași zile, așezându-mă la pupitrul meu după o recreație de o jumătate de ceas, petrecută cu colegii în absența Filosofului care imi spusese că se duce în dormitor, observai că, deși trecuseră douăzeci de minute de când eșise din sală, „Filosoful“ nu se întorsese încă. Neliniștit, întrebai pe colegul al cărui pupitru era mai apropiat dar nici el nu știa nimic. Ceilalți deasemenea. Pedagogul, care în timpul acesta văzuse și dânsul pupitrul gol, începu ca și mine să se intereseze. Nefiind nimeni ca să-l lămurască, se sculă și se duse în dormitor, dar dormitorul era pustiu. Ingrijorat, chemă pe un servitor, însărcinându-l să se intereseze la d-l director dacă nu cumva fusese chemat de dânsul. Dar servitorul se întoarse aducând un răspuns negativ.

Nedumerirea era mare. Pedagogul, foarte nervos, se plimba de la un capăt

la celălalt al sălii, cuprins de teama consecințelor. Imprejur, exclamațiile și întrebările începeau să se încrucișeze. Unde o fi oare „Filosoful“? În mijlocul nostru nu se afla; directorul iarăși nu știa nimic, iar prin coridoare nu-l întâlnise nimeni.

Insfârșit, după un sfert de ceas, primiram vestea că „Filosoful“ fugise. Grădinarul îl zărise pe când încăleca zidul nu prea înalt al curții; prea târziu însă pentru a-l putea opri. Directorul, înștiințat cel dintâi, telefonase la comisariatul apropiat, dând lămuririle necesare pentru a-l putea prinde. Dar dacă Vomero e mic, Napoli în schimb e foarte mare și cu tramvaiul nu-ți trebuie mai mult de cincisprezece minute pentru a ajunge la oraș. Un coleg ne mărturisi chiar că la începutul recreației „Filosoful“ se apropiase de dânsul, rugându-l să-i împrumute o liră.

Dacă înainte curiozitatea fusese mare, acum mirarea nu mai avu margini. „Filosoful“ fugise!... Era oare posibil? Cum, prăpăditul acela care abia putea să vorbească avusese atâta curaj? Nu, era cu neputință... Să o fi făcut altul, hai să zicem; dar el, slăbănogul acela care era mai sfios decât o oae... De ar fi fost bogat cel puțin, de ar fi avut pe ci-

neva în oraș, mai mergea, dar cu situația lui, să facă o astfel de ispravă nu era oare absurd? Dacă îl dădeau afară? Dacă directorul nu vroia să-l reprimească?... Dar, mai înainte de toate, se va întoarce? Unde s'o fi dus? Ce o să se facă, singur și lipsit de mijloace, într'un oraș atât de mare?

Intrebări asemănătoare mi le puneam și eu, dar în gând, într'o tăcere plină de neliniște. Nu mă miram atât că „slăbănogul acela mai sfios decât o oae“ avusese îndrăzneala să facă o astfel de ispravă, cât eram îngrijorat de soarta lui. Care i-o fi fost ținta? Se bizuise oare pe un ajutor necunoscut de toți? Sau plecase așa, crezând să scape astfel de o viață devenită prea crudă? Dar de ce făcuse aceasta acum când avea mângâierea unui prieten și nu mai înainte când era absolut singur? Convorbirea cu directorul fusese oare atât de dureroasă pentru dânsul pentru ca să-l împingă la un act ce o suferință îndelungată nu putuse ea singură să-l determine? Și aici îmi învinovățiam nepăsarea cu care îl privisem în timpul din urmă. Ar fi trebuit să mă îngrijesc mai mult de dânsul, să-i forțez izolarea, să mă arăt și mai binevoitor decât înainte. Aveam și eu partea

mea de vină, desigur ; nu trebuia să-l părăsesc, chiar dacă în purtarea lui interveniseră oarecare ciudătenii. Ar fi trebuit să pricep că numai un motiv puternic putea să închidă un suflet însetat de afecțiune. Și mă gândeam la dânsul cu secreta nădejde că peste câteva ceasuri poate îl voi vedea. Dar noaptea coborî fără ca „Filosoful“ să se întoarcă. Tot liceul auzise despre fuga lui și îmi aduc aminte că seara, în sufrageria imensă unde cinci sute de interni ridicau de obicei glasurile lor, o liniște neobișnuită, o reculegere ciudată domneau.

A doua zi dimineața, sculându-mă prima mea privire fu spre patul Filosofului. Patul era gol. „Hotărât, e nebun“ mă gândii ; și începeam să fac fel de fel de presupuneri absurde când, pe la opt, un servitor veni să ne anunțe că elevul Castelli se întorsese dar că fiind bolnav se dusesse direct la infirmerie.

În sfârșit !... În ce stare de nervozitate petrecui cele patru ore de școală, nu vă puteți închipui. Mă întorceam pe bancă, mă suceam, nu-mi găseam loc nicăieri, într'un cuvânt. Iar când la ora douăsprezece, lecțiile fiind terminate, profesorul eși din clasă, primul meu gând fu de a mă duce să-l văd pe „Filosoful“. În coridorul ce du-

cea la infirmerie, întâlnii pe sub-directorul care eşise probabil de acolo.

— Unde te duci ?

— Mă duc să-l văd pe Castelli...

— Nu se poate ; mâine, dacă o fi mai bine, da... Dar ce ai cu el ?

— Nimic ; mi-e prieten și auzind că e bolnav...

— Prieten ?... Bună poamnă ți-ai mai ales. Dar întoarce-te îndărăt ; mâine, dacă s'o putea, o să-l vezi. Pentru moment e imposibil.

A doua zi, în fine, putui să-l văd pe „Filozoful”. Starea lui fiind gravă, doctorul poruncise infirmierului să-l puie într'oda separată, unde liniștea ar fi mai mare. Când intrai, «Filozoful», care până atunci ținuse ochii închiși, întoarse capul spre mine și zâmbi. Mi se păru mai slab ; mișcările îi erau obosite, iar pe fața aprinsă de căldură ochii străluceau.

— Cum te simți ?—îl întrebai, așezându-mă ușor lângă dânsul—Ți-e mai bine acum ?

— Mă doare capul—răspunse «Filozoful», ducându-și mâna la frunte ca și cum gestul acesta ar fi putut să-i aline suferințele... Sunt ceva mai bine însă... Sper că o să treacă.

Vorbea încet, oprindu-se des, ca și cum fiecare cuvânt pronunțat l'ar fi obosit.

După o tăcere lungă, deschizând ochii pe care îi închisese din nou, șopti :

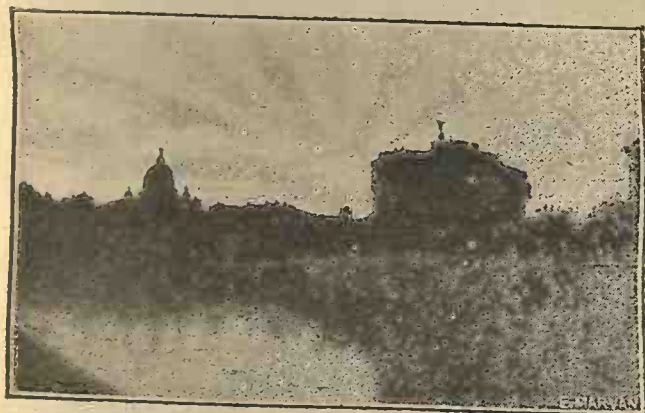
— Tu ce mai faci ?

— Lasă, nu te interesa de mine... Sunt trist că te văd bolnav... De ce ai fugit? Unde ai fost?... De ai ști ce îngrijorat eram; nu mai știam ce să cred; iar eri dimineța, când ți-am văzut patul gol, mi-a fost teamă...

— Ai dreptate, nu trebuia să fac aceasta, dar mă chinuseră atâta... Mai târziu îți voi povesti tot... Atunci vei înțelege de ce am tăcut... Nu ți-aș mărturisi nici acum; dar am pierdut tot curajul... Dacă ar fi fost numai mizeria, vezi tu, n'ar fi fost nimic: m'am obișnuit cu ea... Dar nu m'aș fi așteptat niciodată...

Aici «Filosoful» se opri; stătu o clipă gânditor, îmi luă apoi mâna, și afundând capul în perne izbucni în plâns.

.... „Filosoful“ privea cu o mirare naivă oraşul imens,
în mijlocul căruia basilica Sf. Petru se înălţa,
severă ca o poruncă.

V

Ce făcuse «Filosoful» în timpul absenței sale dintre noi? Vă aduceți aminte de ziua în care servitorul însărcinat cu serviciul cancelariei venise să-l cheme din partea d-lui director, întrerupând astfel convorbirea noastră?

În ziua acea directorul era foarte nervos. Se plimba de la un capăt la celălalt al cancelariei, vorbea cu glas tare, gesticula, oprindu-se mereu în fața «Filosofului» care îl asculta cu o respectuoasă resemnare.

— D-ta îți bați joc de noi, d-le Castelli... De patru luni de când mereu îți

amintesc datoriile făcute și rămase totuși neplătite, de patru luni de când mereu scriu rudei d-tale de la Roma, cu toată bunăvoința ce am avut-o față de d-ta, cu toată stăruința depusă, nu numai că nu s'a achitat nimic, dar n'am primit nici măcar un răspuns, un rând de justificare, o făgăduială... Aceasta e lipsă de creștere, d-le. Nu știu ce rol joci d-ta în toată afacerea asta; ceeace știu însă e că de mai multe ori ți-am poruncit să scrii acasă și să insiști asupra situației d-tale care nu e de loc de invidiat... Ei bine, m'ai ascultat? Ai făcut ceiace ți-am spus? Hai să zicem că mie nu mi-a răspuns fiindcă se sfia, dar d-tale?... E posibil să nu-ți fi trimes cel puțin un rând?... Aud?... N'ai primit nimic, zici? Se poate, d-le?... Va să zică de patru luni de zile d-ta n'ai nici o veste de acasă, nu știi de loc ce se petrece acolo, dacă au murit sau trăesc... Ce fel de rudă e atunci aceasta, d-le? E oare posibil? Să te trimeată aici și să te lase în voia Domnului, fără să se intereseze de ceeace faci, dacă ești sănătos ori bolnav, dacă ai tot ce-ți trebuie, dacă nu-ți lipsește nimic... Extraordinar! ca și cum liceul ar fi orfelinat sau cămin pentru copii săraci...

Directorul se opri; rămase câteva momente gânditor, pe urmă, apropiindu-se

de «Filosoful» și privindu-l fix, cu un glas în care trecea energia unei hotărâri necesare, continuă :

— D-le Castelli, mi-ai spus că ai intervenit pe lângă familia d-tale așa cum îți poruncisem, și te cred. Responsabilitatea mea de director mă obligă însă să-mi fac datoria. Situația d-tale, ți-am mai spus-o și înainte, nu-i de loc indivizibilă. N'ai rufe, n'ai ghete, iar uniforma pe care o porți e în zdrențe... La școală profesorii se plâng de d-ta că nu înveți nimic și n'ai nici măcar cărțile necesare... În afară de aceasta ai o grămadă de datorii de achitat, față de croitor, față de liceu, față de toți... O mie cinci sute de lire, nici mai mult nici mai puțin. O avere pentru d-ta care n'ai nimic. În ce privește mătușa d-tale, tace într'una, parcă ar fi pe altă lume... Corespondentul pe care l-ai avut acum doi ani a plecat; alte rude nu știu dacă ai... Într'o astfel de situație nu-mi rămânea decât un lucru : să anunț ministerul... Ceeace am și făcut. Azi am primit răspunsul; e clar și categoric. Printre altele, mi se spune că mătușa d-tale s'a mutat; iar că toate cercetările făcute pentru a-i putea da de urmă au fost zadarnice. În sfârșit, aceasta vă privește. Însărcinarea mea este alta. Directorul tăcu; se întoarse pu, în spre

perete pentru a se uita la calendar, și scandând cuvintele pentru a da o mai mare greutate hotărârei sale, termină :

— D-le Castelli ; suntem în ziua de 23 Ianuarie ; îți dau trei săptămâni pentru a-ți lămuri situația... Trei săptămâni, auzi?... Dacă până în ziua de 15 Februarie nu se va plăti ceea ce datorești, în ziua de 16 vei fi dat afară.

Lovitura fu dată bine, vă o garantez. În câteva minute tot curajul, tot optimismul de care, datorită prieteniei mele, "Filozoful" fusese însuflețit în ultimele două luni, se spulberară. Și în fața acestei noi jigniri o desnădejde bine cunoscută îl copleși, sporită de nesiguranța viitorului. Situația lui, îmbunătățită la urmă de o prietenie neașteptată, nu se schimbase decât moralmente. În fond, rămăsese aceeași ; unica deosebire era că se simțea mai puțin singur, atâta tot. Dar acum, pe lângă singurătatea se iveaua, bruscă și neprevăzută, grija zilei de mâine. Ori, ce folos putea să-i mai aducă alinarea suflatească dacă situația lui materială devenise nesigură ? Cuvintele afectuoase puteau să slăbească singurătatea morală, s'o îndepărteze chiar, fără ca viitorul său să fie prin aceasta asigurat. Numai un ajutor material ar fi putut să-l scape ; dar cine i-l va da ? La mătușa nici nu mai era de gândit :

tăcerea ei reprezenta un argument atât de puternic, încât ar fi spulberat iluzia cea mai încăpățînată. Corespondentul plecase de mult; mai încolo nu era nimeni... Nimeni? Ba da; mai eram eu.

La început, gândul acesta, trecând peste o mulțime de constatări deprimante, îl făcu să tresară de bucurie. Insuflețit de un nou curaj, începuse a iuți pasul pentru a ajunge mai repede la repetitor, când deodată o reflecție instinctivă îl opri. Il voi ajuta, era sigur. Dar pentru ca aceasta să se întâmple, trebuia mai întâi de toate să-mi povestească cele petrecute. Să-mi povestească? Cum? Prin ce cuvinte? Cu ce drept mi se va plînge de nedreptățile de care era victimă? Faptul că fusese de atâtea ori umilit nu era un motiv pentru ca să se înjosească și mai mult, înfruntând rușinea unei pomeni. Căci n'ar fi fost decât o pomană; făcută de sigur din tot sufletul, dar nu, prin aceasta mai puțin umilitoare. Se hotărî deci să tacă, căutând un pretext pentru a mă înșela în caz de l'aș fi întreat despre convorbirea avută cu directorul.

Supărarea pe care mi-o pricinuisă tăcerea lui, îl întristă atât de mult, încât fu pe punctul de a renunța la hotărârea luată. Dar perspectiva consecințelor ce le ar fi adus o astfel de slăbiciu-

ne îl opri. Intre dorința de a mă păstra și rușinea unui ajutor ce, deși afectuos, l'ar fi totuși jignit, demnitatea învinse. Intoarcerea la singurătate pe care ar fi provocat-o sacrificiul prieteniei mele, i se părea mai suportabilă decât jignirea demnității. Purtarea mea îi dăduse a înțelege că prietenie fără încredere nu poate exista; ori, pentru a mă convinge de încrederea nestrămutată ce o păstrase în mine ar fi trebuit să-mi mărturisească tot, lucru la care n'ar fi consimțit niciodată. Și chiar deschizându-mi sufletul, starea în care căzuse s'ar fi răsfrâns în orice caz asupra prieteniei noastre, întristând-o. Știa bine că acest lucru n'ar fi slăbit de loc dragostea ce i-o purtam, dar gândul că din cauza lui aș fi suferit și eu îl umplea de descurajare. Căci, deși în fond rămăsese acelaș, mângâerea adusă de prietenia mea, risipise în parte o tristeță ce cu timpul mi s'ar fi părut obositoare. Dar acum când, în fața conștiinței trezite, viitorul se deschidea plin de nesiguranță; acum când, alături de singurătate se ridica, insistentă și crudă, grija zilei de mâine, optimismul de odinioară nu mai putea fi decât o amintire depărtată, asevănoasă cu un vis absurd. Și el care, uitându-și mizeria, se crezuse scăpat de chinul unei vieți devenită odioasă; el care, încrezător și înfine liniș-

tit, nădăjduise într'un viitor mai bun... Naiv ce fusese!... Ca și cum prietenia poate da tot și că pe baza acestui cuvânt orice amăgire este îngăduită... Să se întâmple orice, cu riscul chiar de a fi isgonit, va tăcea; și poate că mai târziu, cunoscând însfârșit motivul purtării sale, îi voi erta încăpăținarea. Ah, de-ar fi putut să se apropie de mine și prin cuvinte blânde, lipsite de umilire, să-mi mărturisească secreta-i desnădejde; de-ar fi putut să-mi spună câtă dragoste, câtă nestrămutată încredere păstrase în prietenul său, cel mai bun, cel mai înțelegător din câți avusese vreodată... De câte ori în timpul orelor de studiu, acele ore nesfârșite ce-l înăbușeau par'că prin monotonia lor; de câte ori nu fusese pe punctul de a se apleca spre mine, de a mă apuca de braț, de a-mi șopti, cu avântul unei sincerități nealterate, cuvântul împăcărei... Dar teama unei slăbiciuni îl oprise veșnic; și amintirea jignirilor, a bârfelilor, în loc de a-l deprima mai tare, dădea energiei oboseală și o violență bruscă de revoltă...

Ianuarie se sfârși; veni Februarie... Și fie care zi trecută era un pas mai înainte către o mai cumplită, iremediabilă mizerie. Și cu cât distanța ce-l despărțea de termenul fixat devenea mai mică, cu atât puterile «Filosofului» slăbeau. Paralel cu

puterile chiar nevoia de hrană începu să dispară. În conștiința îndurerată o rămășiță de sensibilitate se mai păstrase totuși, susținută de grija mereu prezentă a viitorului apropiat. Această obsesiune a zilei de mâine deveni în ultimul timp atât de dureroasă, încât pentru a se sustrage chinului ei, încercă să se apropie de colegi, căutând în tovărășia lor o distracție liniștitoare. În zadar... Nepăsarea tovarășilor, imposibilitatea unei vieți prea străină de sentimentele ce-l mișcau, exasperară și mai mult conștiința singurătății sale. Între neputința de a uita și izolarea în care se vedea silit să trăiască, nu-i mai rămânea de cât un lucru: resemnarea.

Într'o noapte, cu câteva zile înainte de 15 Februarie, «Filozoful» avu un vis ciudat. I se părea că trece printr'un oraș necunoscut, în mijlocul unei liniști mormântale, pe străzi întortochiate și pustii. De o parte și de alta a drumului se ridicau clădiri stranii, de o arhitectură ne mai văzută; și mai toate aveau o culoare cenușie cum cenușiu era și cerul ce le domina. Cele mai multe, în loc de ferestre, aveau niște găuri rotunde și întunecate, asemănătoare cu niște ochi uriași. «Filozoful» intră într'una din aceste case. Era goală; nici o persoană, nici o

mobilă; nici un semn de viață. Odăile aveau o înălțime neobișnuită iar pereții erau vopsiți în gris. Pe dușumea, pașii aveau o sonoritate ciudată. «Filosoful» eși, pătrunse într'o a doua casă, apoi într'alta, vizitând astfel mai multe. Dar toate se asemănau. Aceiași părăsire, aceleași odăi întunecate și tăcute, aceiași rezonanță adâncă de ecouri stranii. Infricoșat de aceste șgomote, «Filosoful» începu să fugă; dar cu cât alerga mai tare cu atât pașii răsunau mai puternic. La o răspântie întâlni un om: bătrân, murdar, acoperit cu zdrențe.... Omul se uită la dânsul și râse; un râs strident, înfricoșător și sarcastic ce n'avea nimic omenesc...

Aici «Filosoful» se trezi. Fruntea îi era acoperită de sudoare, iar în pieptul apăsât inima bătea cu violență. Cu ochii încă tulburați de viziunea oribilă, «Filosoful» se uită împrejur. În dormitorul întunecat, tovarășii dormeau adânc. Aproape de fereastră, pe dușumeaua de lemn vopsit, luna desena un dreptunghi de lumină.

Deodată, pe drumul ce străbătând Vomerul coboară șerpuind spre oraș, un om trecu cântând... Un cântec vechi, mult admirat odinioară, pătrunzător și trist... Și în liniștea nopții melodia se ridică duiosă și nostalgică, pierzându-se în legănări de barcarolă... «Filosoful» tre-

sări. Unde o auzise oare? Un sentiment confuz, nedefinit ca și amintirea de care era legat, îl cuprinse. Cu privirea ațintită la fereastră, stătu câteva clipe gânditor. Cunoștea cântecul, era sigur; dar unde îl auzise? De ce această tresărire a sensibilității, de ce... Dar nu complectă gândul și o lumină bruscă se făcu în mintea chinuită de îndoială. Iși amintea bine acum. Fusese la Posillipo, în vila corespondentului, într'o seară de început de toamnă. După plecarea câtorva prieteni, în tovărășia cărora petrecuse dupăamiază, rămas singur, «Filosoful» eșise pe terasa ce dădea în spre mare, unde familia ducelui se afla adunată. Soarele apusese; pe albastrul din ce în ce mai închis al mării, câteva pânze întârziate alunecau îndreptându-se spre port. În față, la picioarele Vesuviului, promontoriul sorentin strălucea de lanțul luminilor sale înșirate, reflectate de apa nedă într'un tremur de dungi aurii. Și o liniște imensă în care, împreună cu natura, lumea întreagă părea că se reculege, domnea peste tot. Nici un sgomot, nici o suflare; numai, monotonă și tristă, plângerea neîntreruptă a valurilor... La un moment dat, dintr'o barcă ce trecea prin apropiere, se ridică un cântec duios, modulat la început cu sfială, apoi din ce în ce mai puternic, din ce în ce mai deslușit... Era

«Marechiaro», cântecul atât de cunoscut, premiat la ultimele serbări din Piedigrotta...

Pe terasă, toată lumea tăcea. Coborârea nopții pe seninătatea liniștită a golului; reculegerea aproape religioasă a ceasului, tristețea cântecului pribeag, umpluseră sufletele de melancolie. Pe fețele întunecate ochii apăreau visători, deschiși spre o lume închipuită în care amintirile, sentimentele, năzuințele secrete ale fiecăruia se amestecau cu doruri noi.

Așezat lângă ceilalți, ca și ceilalți cuprins de poezia momentului, „Filosoful“ privea înaintea sa orizontul minunat. Și înconjurat cum era de suflete prietene, reculegerea acelei clipe i se părea atât de frumoasă încât ar fi dorit să dureze veșnic... Ce fericit se simțea atunci! Avea o casă, o familie, un sprijin afectuos și puternic. Atunci nu cunoștea singurătatea, mizeria i se părea un cuvânt gol, iar grija zilei de mâine o imposibilitate. Era liber; liber să se plimbe, liber de a se juca, de a se bucura ca toți copiii de mulțumirile vieții... Era liber! „Filosoful“ zâmbi, gândindu-se că peste puțin va putea rosti cu dreptate acest cuvânt. Ce libertate, însă! Libertate de a suferi, de a plânge într'o lume tot atât de nepăsătoare ca aceea în care trăia, plină pe dea-

supra de necunoscute primejdii... Dar de ce chinul acesta? Ce făcuse pentru a suferi atâta? Era oare drept ca, fiindcă mama îi murise și rudele îl părăsiseră definitiv, să îndure atâtea mizerii, atâtea și atâtea umiliri? Faptul că mătușa lui nu plătise ceeace datora era un motiv pentru ca să fie privit cu dispreț ca o ființă inferioară și meschină?... Ei bine, nu! Dacă era vorba să plece de acolo, va pleca, da; dar de bună voe... Va pleca, indiferent unde, numai să fie departe de liceul odios, de mediul său crud și mărginit... Va pleca: dar cum? Prin ce mijloace să înșele atâtea supravegheri?... După câteva clipe de reculegere, „Filosoful“ își aminti că lângă sala de gimnastică, într'un coridor îngust prin care nu trecea aproape nimeni, se afla o ușă ce dădea în grădina liceului, la o mică distanță de zidul care o înconjura. Zidul fiind jos, escaladarea lui era relativ ușoară, iar de partea cealaltă se întindea un loc viran puțin vizibil de la stradă. Greutatea era să ajungă în grădină fără ca cineva să-l vadă. Odată afară, nu-i mai rămânea să se păzească decât de grădinarul care ar putea să-l observe dela fereastra locuinței sale, așezată în apropierea zidului.

După ce cântări toate posibilitățile, „Filosoful“ încercă să adoarmă din nou, dar

elaborarea planului de fugă îl îngrijorase în așa chip încât numai după un ceas putu să închidă ochii.

A doua zi dimineața, deșteptându-se, perspectiva celor ce îi rămâneau de făcut îl lăsă perplex. Dar imaginea activității ce-l aștepta, a liceului, a școlii, cu tot cortegiul său de perfidii și de nedreptăți, îi insuflă un curaj nou. La urma urmei, n'avea nimic de pierdut. Unica părere de rău era că trebuia să se despartă de mine. De aceea, profitând de un moment în care mă văzu singur, mă luă la o parte, rugându-mă să-i ert ciudățeniile și punând în cuvintele rostite toată dragostea ce-i mișca sufletul întristat. Răspunsul meu îl făcu să zâmbească căci seara, în loc de a sta împreună cu mine, el va fi departe.

După o dimineață bogată în frământări „Filosoful“ hotărî să plece în recreația de la ora patru. Pe baza unui motiv oarecare va cere voe pedagogului de a se duce în dormitor, acolo își va lua șapca și apucând pe drumul cel mai sigur, va fugi. Odată în stradă, se va îndrepta spre stația tramvaiului și în mai puțin de cincisprezece minute va ajunge la oraș. Neavând bani, rugă pe un coleg să-i împrumute o liră. La cuvântul „împrumut“ colegul avu un zâmbet iro-

nic, ceiace nu-l împiedică totuși de a aduce „Filosofului“ serviciul cerut.

Dormitorul clasei a patra de unde „Filosoful“ urma să iasă spre a-și pune în aplicare planul de fugă, era așezat lângă o terasă care îl punea în legătură cu coridorul central în care, alături de biourile administrației, se afla și cancelaria directorului. Activitatea acestui coridor făcea imposibilă trecerea, oricât de prudentă ar fi fost ea. Intre coridorul și terasă exista însă o săliță de unde, coborând pe niște scări de piatră, ajungeai la sala de gimnastică, la câțiva pași de ușa ce dădea spre grădină.

Ascunzându-și șapca sub haină, „Filosoful“ urmă drumul descris fără a întâlni pe nimeni. Dar în fața sălii de gimnastică, pustie la ora aceea, fu oprit de un servitor care îl întrebă unde se duce. Garderoba aflându-se în apropiere, pretextul fu repede găsit. Acum nu-i mai rămânea „Filosofului“ decât să deschidă ușa; lucru pe care îl făcu cu precauție, oprindu-se o clipă pe prag și îmbrățișând grădina cu o privire circulară. Grădina era pustie. Profitând de ocazie, eși încetșor îndreptându-se spre zidul ce se ridica la stânga lui, cu privirea ațintită la casa grădinarului și gata să alerge în cazul când acesta l-ar fi văzut.

Fără să fie un acrobat, „Filosoful” era totuși ager; iar zidul, cum am spus și mai înainte, nu era prea înalt. O săritură, o sforțare a brațelor spre a se ridica, o aplecare a pieptului înainte, o trecere a picioarelor deasupra zidului, și „Filosoful” fu de partea cealaltă, la o mică distanță de drum.

Profitând de pustietatea locului viran, «Filosoful» începu să alerge căci i se păruse că aude un strigăt la spatele său, ridicat poate de grădinarul care, fără ca el să-și dea seamă, îl văzuse. În mai puțin de un minut ajunse la stradă; acolo se opri o clipă și se întoarse îndărăt spre a se încredința că nu-l urmărea nimeni; o luă apoi la dreapta, spre strada Tasso, unde se afla stația tramvaiului care ducea la oraș.

Mergea grăbit, împins de teama unei urmăriri, întorcându-se din când în când și încetinind pasul la apropierea trecătorilor. La o cotitură foarte aproape de stație, zări tramvaiul oprit și gol; și acest din urmă amănunt îl contraria, căci ar fi vrut să treacă neobservat.

Privirea pe care controlorul o aruncă asupra lui pe când se urca în vagon, îl neliniști. Teamă de a fi prins îl făcea să creadă că toată lumea era înștiințată des-

pre fuga lui și să zărească în fiecare privire amenințarea unei bănueli.

Luând o atitudine cât se putea mai naturală se așeză într'un colț, așteptând cu nerăbdare ca tramvaiul să pornească. Fiind capăt de linie, însă, staționarea fu lungă. Puțin câte puțin vagonul se umplu ; și sgomotul pe care fiecare pasager îl făcea urcându-se, era pentru «Filosoful» o neliniște nouă, risipită numai de apariția unei fețe streine. În sfârșit, după zece minute, tramvaiul porni ; înainte încet, apoi din ce în ce mai repede, coborând pe drumul șerpuitor aducător de libertate.

Mai liniștit acum, «Filosoful» privea casele ce-i defilau înaintea ochiului, trăsurile, trecătorii, simțind în sufletul apăsător de o prea lungă singurătate un avânt de viață nouă care îi amintea vremurile bune ale copilăriei. Pe măsură ce tramvaiul se apropia de oraș, casele se făceau mai dese, circulația mai mare, sgomotele mai continue și mai puternice. „Filosoful“ privea toate acestea cu o bucurie nestăpânită și mirată. De doi ani numai văzuse orașul ; plimbările pe care le făcuse în rând împreună cu colegii nu se prelungiseră niciodată dincolo de străzile Vomerului. Iar în ultimul timp, uniformă cea bună uzându-se, fusese oprit și de

la aceste plimbări căci, după cum îi spusese însuși subdirectorul, «făcea internatul de rușine».

Și acum când singur, departe de pedagogi și de liceu, se vedea readus la viața liberă, în mijlocul unei mulțimi vesele dacă nu prietenoasă, o violentă reacțiune de sentimente se produsese în sufletul ușurat. Odată măcar nu se gândi la ceiace ar fi făcut mai târziu; beția libertății gonise toate grijile, îndepărtase orice preocupare a viitorului...

Sunetul strident ridicat de roțile tramvaiului la cotitura străzii Mille, trezi pe «Filosoful» din contemplarea sa. Încă două stații și ar fi fost în centru. Dar Toledo îl speria. Prea multă lume și prea mare sgomot acolo; mai bine un cartier liniștit unde să poată umbla în voie... Și apoi, ar putea să fie zărit de cineva cunoscut, de un pedagog, de un funcționar oarecare al liceului, de un servitor chiar... Deaceia mai bine să fie prudent. Dar unde se va coborî?... Pe când medita astfel, în golul lăsat de două case despărțite, zări marea apropiată, ascunsă în parte de copacii grădinei publice. Se va duce acolo, da... Acolo va fi mai bine decât oriunde. Și amintindu-și de plimbările făcute pe Caracciolo împreună cu niște prieteni cunoscuți în casa cores-

pondentului, o dorință puternică de a re-vedea locurile în care fusese odinioară atât de fericit îl făcu să se scoale brusc, așteptând oprirea tramvaiului.

Pe când cobora din vagon, se întâlni cu un domn în vârstă care, grăbit să se urce, îi dădu un brânci bolborosind câteva cuvinte din care „Filosoful“ nu înțelese decât două: «respect și bătrânețe».

Incidentul acesta neînsemnat avu drept consecință o readucere a «Filosofului» la realitate. Până atunci, bucuria libertății îl împiedicase de a se gândi și de a aprecia gravitatea gestului necugetat. Revolta adusă de suferințele îndurate îl făcuse să dorească un singur lucru: scăparea. Scăparea, adică fuga. Mai încolo nimic. Dar acum că sguiduită de brutalitatea străină, conștiința adormită se trezise, o perspectivă nouă, dureroasă de data aceasta, se arătă.

Se va duce în grădina publică, bine; va sta acolo un ceas, două, cinci chiar. Dar mai departe?... Când în noaptea coborâtă străzile se vor pustii care îi va fi adăpostul? Unde va mânca? Avea oare bani? Cunoștea pe cineva care să-l ajute?... Atunci?... Intr'o zi tot l'ar fi dat afară din liceu, era drept; dar era acesta un motiv? N'ar fi făcut mai bine să aștepte? Și apoi cine îi spunea că di-

rectorul, cuprins la urmă de milă, nu s'ar fi hotărât să-l ajute, să ceară ministerului o amânare, un act de indulgență? Va mai putea face aceasta acum când fugise? Sigur că nu... Mai rău de cât atât, gestul său ar fi poate grăbit excluderea.

Tot gândindu-se, „Filosoful“ se opri instinctiv în fața unui chioșc de ziare pentru a se reculege mai bine, când deodată tresări. Pe afișul unui ziar de seară i se păruse că vede tipărit numele său. Se apropie mai mult... Nu greșise de loc: între două știri laconice privitoare la luptele de la Piave, era scris în caractere mai mici: „Sosirea lui Antonio Castelli în localitate“.

Antonio Castelli!... „Filosoful“ încremeni... Era oare posibil?... Dar... dar era tatăl său acela; tatăl său, pe care îl uitase, pe care nici nu-l cunoștea, dar care exista totuși... Nu cumva?... Dar nu, era imposibil. Numele de Castelli era răspândit, e drept, dar numai pe dânsul îl chema Antonio... Și apoi de ce să vorbească în ziar dacă n'ar fi fost el? Căci era un scriitor cunoscut, un intelectual respectat, un om mare, înfine...

Cu mâinile ce îi tremurau de emoție, „Filosoful“ căută în buzunar zece din cei

cincizeci de bani ce îi rămăseseră, se uită la titlul ziarului și îl ceru vânzătorului, întinzând mâna cu nerăbdare.

De ar fi știut vânzătorul cu cine avea de a face, s'ar fi uitat desigur mai frumos la băețășul acela care țipa la dânsul ca și cum ar fi fost surd... Dar acum putea să-l privească cât de urât lumea, îi păsa puțin „Filosofului“... Un orizont nou i se deschidea înainte, bogat în făgădueli și aducător de nădejdi...

După câteva minute de căutare febrilă, găsi în sfârșit ce-l interesa. Pe pagina a patra, sub titlul „Sosirea unui oaspete ilustru“ se afla următorul cuprins:

„Azi dimineață, cu trenul de zece, a sosit în localitate, venind de la Torino, cunoscutul scriitor Antonio Castelli, în vederea unei conferințe pe care o va ține mâine, orele 5 p. m. la teatrul Politeama, vorbind despre „Umanitarism și poezie“. Domnia sa a fost găzduit la Hotel Vesuvio, rămânând ca mâine seară să plece îndărăt la Torino, unde afaceri urgente îl reclamă. Ilustrului oaspete, urări de bun sosit“.

„Filosofului“ i se părea că lumea se învârte împrejurul lui. O bucurie nemărginită îl înăbușea. Era adevărat deci, era tatăl său... căci era scriitor, i-o spusese mama lui, era sigur de aceasta... Și el

Ce-i mai păsa acum? Zece lire să fi avut și pe toate le-ar fi dăruit. Nu va fi bogat peste puțin? De ce să nu faci o pomană în momentul când Dumnezeu se arăta bun cu dânsul? Ce importanță puteau să aibă câțiva gologani față de un eveniment atât de însemnat ca acela care i se întâmpla? Aceasta încă nu era nimic în comparație cu binele pe care îl va face mai târziu. Dl. Villani nu spunea mereu că trebuie să ai milă de cei care suferă și, dacă poți, să-i ajuți? Lasă, îi va ajuta el, îi va iubi, și nu numai pe dânsii, dar pe toți acei care îi făcuseră bine. Imi va arăta că e recunoscător, iar nu un ingrat cum poate îmi închipuiam... Și de sărbători în loc de a veni dânsul la mine, mă voi duce eu la el... Dar dacă se va duce la Torino, cum era scris în ziar?... Ei, și? Mare lucru dacă m'aș despărți pentru o săptămână de mama... El trăise patrusprezece ani fără părinte și tot nu se văitase, așa că... Și gândindu-se la ochii pe care îi voi face când îmi va spune toate acestea, «Filosoful» începuse să râdă, provocând spaima unui bătrân care trecea în momentul acela lângă dânsul.

— Mă crede nebun—observă «Filosoful», înveselit și mai mult de acest incident.—Era cât pă ce să fugă... Te pome-

nești că se uită încă la mine. Părea un poet cu păru ăla mare... Tata oare cum o fi? Mai tânăr, de sigur... Vre-o patru zeci de ani. O fi frumos?... Mama spunea că da, dar acum, mai știi, poate că s'a schimbat... Sunt tare curios să-l văd.

Aici «Filosoful» se opri căci ajunsese în fața Hotelului Vesuvio. Cunoștea hotelul de oarece un prieten al corespondentului, la care fusese de mai multe ori, locuise acolo cu trei ani înainte. Intrând în hall, observă cu bucurie că portarul nu fusese schimbat.

Cu toate acestea, portarul nu avu de loc aerul de a-l recunoaște. După ce îl măsură din cap până în picioare, îl întrebă cu un ton disprețuitor pe cine caută.

Filosoful, puțin intimidat, răspuse:

— Aș dori să știu dacă dl. Castelli e aici.

— Dar ce ai d-ta cu dânsul?

— E tatăl meu.

— Tatăl d-tale?

Portarul deschise ochii mirat; se uită din nou la uniformă «Filosofului», apoi, îndulcind glasul, adăogă aproape neîncrezător: Etajul întâi, camera 24.

Cu tot entuziasmul ce-l însuflețise până atunci, când se văzu înaintea camerei locuite de tatăl său, «Filosoful» avu o clipă

de nehotărâre. Prin ce cuvinte ca începe? Ce formulă va întrebuița, «dvs.», «domn» sau pur și simplu «tată»? După o scurtă reculegere, se hotărî să i se adreseze cum era mai normal. N'avea nimic de pierdut; îl va lămnri imediat, se vor îmbrățișa și totul se va sfârși spre bine. Înviorat de acest gând, «Filosoful» bătu încet la ușă și la cuvântul «Poftim», rostit cu un glas ce-l făcu să tresară, intră.

Domnul Castelli, așezat la o masă ce ocupa centrul odăii, scria. Cum ședea cu capul plecat, la început «Filosoful» nu putu să-i vadă bine trăsăturile. Observă însă că era mic și îmbrăcat elegant. Odaia pe care o locuia era vastă, mobilată luxos, iluminată de o fereastră înaltă ce dădea spre mare.

După câteva clipe de tăcere, Antonio Castelli lăsă tocul și întorcând fața spre ușă făcu semn «Filosofului» să vorbească:

Judecând după siluetă și după părul închis pieptănat cu cărare, «Filosoful» nu i-ar fi dat mai mult de patruzeci de ani. Cam aceea de altfel trebuia să-i fie vârsta. Dar obrazul obosit și palid, pe slăbiciunea căruia ochii căprii apăreau foarte mari, îl arăta mai bătrân. Sub mustața mică, tăiată englezește, gura se desena severă, aproape voluntară, dând întregi

figuri o neplăcută expresie de asprime.

«Filozoful» puțin mirat de această înfățișare, șopti:

— Bună ziua, tată.

Neauzind bine, domnul Castelli îi făcu semn să se apropie. Incurajat de gestul binevoitor, «Filozoful» făcu un pas înainte și cu un glas de data aceasta clar, începu:

— Sunt fiul d-tale...

Teatrul Politeama prăbușindu-se în timpul conferinței, nu l'ar fi speriat mai mult pe Antonio Castelli de cât cuvintele rostite de acel băețăș sfios care îi amintise că avea un fiu. Din mari ce erau ochii se făcură enormi, gura se crispă, mâinile se încleștară, pe când bustul se apleca repede înainte.

— Cum ai spus?... d-ța...

Domnul Castelli se sculă, făcu câțiva pași prin odae; pe urmă, întorcându-se spre «Filozoful» care, uimit de această transformare neașteptată, ținea capul plecat, cu o voce devenită stridentă întrebă:

— Și ce vrei?

«Filozoful», fără a ridica capul, șopti:

— Nimic; am venit să te văd...

— Să mă vezi?... Ca ce?

— Ești tatăl meu, nu te cunoșteam, și auzind că ești aici m'am gândit...

— Nu era nevoie— exclamă Antonio Castelli—nu era nevoie de loc; și apoi...

Indoind brațul, cu mâna întinsă spre fiul său :

— Vrei poate parale?... În cazul acesta adresează-te familiei d-tale, care ți-a dat educația. Eu n'am nici un amestec... A vrut mama d-tale să te ia și să te crească, da ori nu?... Atunci, ce mai vrei? du-te la dânsa; eu... Aud?... A murit?... Adresează-te sorei sale, atunci. În ce mă privește n'am nici o îndatorire...

— N'am venit să-ți cer bani, ci să te văd... Nu mă cunoșteai și mă gândeam că poate...

— Poate ce?... dar mai întâi, de unde și până unde dorul acesta? Mi-ai scris d-ta vreodată, am manifestat vreodată dorința de a te vedea?... Nu. Atunci, pe ce motiv ai venit d-ta la mine?... Bani nu cauți, de iubire între noi nu poate fi vorba, așa că nu pricep...

D-l Castelli se opri pentru a-și aranja părul care în mersul nervos îi căzuse pe frunte și urmă :

— Nu vezi d-le că este ridicol?... D-ta pleci, te duci cu mama d-tale care te-a luat ca să te crească, stai cu dânsa cinci, zece, cincisprezece ani și într'o bună zi te prezinți la mine pe motivul că vrei să mă cunoști și dându-mi a înțelege că

ai avea dragoste pentru mine, ca și cum aș putea crede... Căci ar fi absurd, d-le, pricepi d-ta : absurd, ca eu să-mi închipui un astfel de lucru... Faptul că ai fost crescut de mama d-tale mă lămurește destul asupra influenței pe care ai primit-o...

Numai vorbesc despre familia ei, o familie de zăpăciți, de intriganți, de...

Domnul Castelli se opri o clipă, căci nu găsea cuvântul potrivit ; ridică apoi umerii în semn de nepăsare și continuă :

— D-ta nu știi ce a fost între mine și mama d-tale ; nu știi viața pe care am dus-o, căci dacă ai cunoaște-o... O femeie imposibilă, d-le... plină de idealuri absurde, de literatură, de fel de fel de prostii... Și d-ta vrei ca eu să te primesc cu brațele deschise, să te iubesc chiar... nu?... Poftim ? Spui că n'ai nici o vină ? Dar parcă eu am ?... Atunci ?... atunci ?... În sfârșit d-le, vrei să-ți spun lămurit ? d-ta n'ai ce căuta la mine, așa că ai putea...

În ce stare sufletească coborî scările hotelului, „Filosoful“ n'ar fi putut să mi-o spue. În orice caz era un sentiment ciudat, ceva asemănător cu zăpăceala unui om care, trezit brusc în timpul unui vis frumos, nu-și dă încă seamă de viața ce-l înconjoară.

La eșire, sgomotul străzii Santa Lucia

unde din pricina hotelurilor așezate în rând, circulația e întotdeauna mare, îl rechemă la realitate. Oprit în fața hotelului se uită împrejur, gândindu-se încotro s'o apuce, o luă apoi încet spre Caracciolo.

Un proverb italianesc spune: «Vedi Napoli e poi muori». Și într'adevăr, acest omagiu adus orașului portenopean e cât se poate de îndreptățit deoarece, mulțumită poziției sale naturale, Neapoli e fără discuție unul din cele mai frumoase orașe din lume. Vorbind astfel mă gândesc la Neapoli așa cum l'am văzut în zilele de primăvară, vesel de lumină și de cântece, căci Napoli fără soare e trist.

Există și acolo zilele mohorâte în care sufletul apăsător se simte cuprins de melancolie.

Cerul e acoperit, monoton și la lumina-i palidă care în loc de a preciza, slăbește parcă contururile, marea și munții apar întunecați, cenușii, ca și cum o negură subțire, pretutindeni egală, ar fi învăluit natura, întristând-o. Creasta muntelui Somma și aceea mai apropiată a Vesuviului, cu veșnicul său nor de fum, se ridică deasupra orizontului vag, în depărtările căruia ochiul obosit se pierde. La o mică distanță de port, masa închisă a castelului dell'Ovo se desprinde singura-

tecă, înconjurată în zilele furtunoase de o coroană de apă spumegândă.

Imprejur, pe țărmul umbrat de copaci, trecătorii umblă mai încet decât de obicei. Sunt zile, acestea, în care napoletanii nu prea es, sau, dacă aceasta li se întâmplă, evită întâlnirile și vorbele. Căci la cea mai mare parte dintr'înșii, influențați cum se lasă de variațiile timpului, însăși gândul este în astfel de zile adormit. Privită printr'o prismă interioară, viața le apare desbrăcată de nădejdi și de plăceri, fără zâmbet și fără atragere. Este dispoziția sufletească care, sub un cer diferit și sub o concentrare mult mai dureroasă, incompatibilă cu firea expansivă a meridionalului, alcătuește unul din elementele esențiale ale pesimismului.

Astfel era vremea când, străbătând Santa Lucia, «Filosoful» ajunsese înaintea «Vilei Naționale». Cerul, care până atunci păstrase intermitențe de senin, acum era complect înourat. Din albastră marea devenise cenușie; și o căldură neobișnuită, prevestitoare de furtună, luase locul vântului răcoros de mai înainte.

«Filosoful» intră în grădina publică, pustie pe timpul acela, privind cu ochi distrați aleele tăcute, întristate de goliciunea copacilor care își împleteau crengile desfrunzite pe cerul uniform. Ajuns în

apropierea «Aquariului», niște strigăte venite din centrul grădinei îi atraseră atenția asupra unui grup de copii care— sub supravegherea câtorva guvernante— alergau urmărindu-se. Nevrând să fie văzut, «Filosoful» se opri și se așeză pe o bancă, privind gânditor spre Riviera di Chiaia.

Convorbirea avută cu tatăl său, îl umpluse nu atât de tristeță cât de uimire. Mătușa părăsindu-l de tot, directorul amenințându-l cu isgonirea, tovarășii tratându-l cu o ironică indiferență, erau lucruri ce, deși nedrepte, puteau să pară la urma urmei chiar firești; dar ca un părinte să-și îndepărteze copilul prin simplul fapt că nu se înțeleșese cu mama lui, aceasta „Filosoful“ n’o putea pricepe. Dacă i-ar fi spus un cuvânt supărător, dacă i-ar fi cerut un sprijin, dacă, prin cuvinte stângace, i-ar fi dat a înțelege că nu dragostea, ci interesul îl împinsese spre dânsul, hai să zicem... Și chiar într’un astfel de caz, ar fi putut să se întristeze, admițând că iubirea copilului său i-ar fi fost scumpă, dar nici odată să-i vorbească așa cum îi vorbise, să-l jignească în felul cum îl jignise... Dacă vroia bani!... În situația în care se afla banii reprezentau un ajutor însemnat, era drept, dar pe care el nu i-l ceruse...

Ceeace dorise de la dânsul era căldura unei iubiri necesare, o iubire pe care nici eu nici altul pe lume n'am fi putut să i-o dăm ; ceeace căutase pe obrazul acela crispat, în ochii strălucitori de mânie era, nu o expresie de silită milă, ci zâmbetul unei simpatii spontane, zâmbetul părintelui pentru copilul său, la care însă, prin mulțimea suferințelor îndurate, mai mult decât toți ceilalți simțea că avea drept... Și în locul acestui zâmbet, în locul acestei simpatii, el ce găsisese ? Ură. O ură neîmpăcată și absurdă, însetată de răsbunare... Și împotriva cui ? Impotriva unei femei care nu putea să-i răspundă ; împotriva unei femei care își jertfise sănătatea pentru a da copilului său o pâine ce altfel i-ar fi lipsit, pe când el, omul respectat și celebru, nu știuse să-i spună decât un cuvânt : acela al răutății, să-i adreseze decât o privire : aceea a dușmăniei... Și era prima oară când se vedeau ! Se dusesse la dânsul cu sufletul deschis, gata să iubească și doritor de a fi iubit ; și din acel suflet sincer, încercat de atâtea suferinți, el făcuse obiectul unor lovituri brutale... Ce era dânsul vinovat dacă cu doisprezece ani înainte, din motive independente de voința sa, parinții lui nu se înțeleseseră, ajungând la sfârșit prin a se despărți ? Mama lui

p. a. u.
era nervoasă, avusese un caracter ciudat ? Se poate... Ceeace știa bine însă era că femeia aceea nervoasă și ciudată, avusese curajul de a-l lua cu dânsa dându-i, împreună cu pâinea zilnică, mângâerea unei iubiri nestrămutate... Și pe femeia aceasta tatăl său o criticase... Ei bine, nu; nu avea dreptul de a vorbi, căci oricare ar fi fost defectele ei, avusese asupra lui o superioritate incontestabilă ; aceea de a se purta ca o mamă. Mai mult decât atât : fusese în stare de un sacrificiu pe care nu toate mamele ar fi știut să-l facă: sacrificiul sănătății sale. Dar tatăl său ce făcuse ? Nu numai că nu-i spusese nici măcar un cuvânt bun, dar îl umilise, îndepărtându-l cu răutate... Răutate ! „Filosoful“ își aminti de cuvintele d-lui Villani care spunea că un om într'adevăr cult nu poate fi decât bun. Ori tatăl său era un om cult, și cu toate acestea... „Filosoful“ se gândi la motivele care ar fi putut explica în mod logic atitudinea părintelui său, rechemând una câte una amintirile copilăriei, căutând să desprindă din ceața trecutului depărtat un amănunt semnificativ care să-l lămurească. Dar nu găsi nimic ; nimic altceva decât scene neînsemnate și banale de care tatăl său era veșnic străin... Nu-l cunoscuse deci ; sau prea puțin în orice caz, pentru a fi co-

mis o greșală care să-i justifice purtarea. Era rău deci ; și domnul Villani greșise...

În mintea turburată a „Filosofului“ trecu imaginea fostului său profesor, și figura-i blândă, în acel moment de cumplită desnădejde, îi apărură mai afectuoasă ca niciodată... Nu, un astfel de om nu putea greși. Dar atunci celebritatea tatălui său, admirația de care era înconjurat, respectul cu care era primit, nu erau decât rezultatul unei greșeli enorme, concluzia unei mentalități rătăcite și bolnave? Nici aceasta nu era admisibil. Ce vroia să spună în cazul acesta dl. Villani? Cunoștințele, oricât de bogate ar fi, nu ajung pentru ca să formeze o cultură? Inteligența și munca nu sunt suficiente? Sau poate... „Filosoful“ tresări căci i se păruse că cineva îl bate pe umeri. Ridică capul...

În fața lui se afla un copil de vreo zece ani, îmbrăcat într'un costum bleumarin și cu obrazul aprins de alergătură.

— Dar tu nu te joci?

Cui semăna copilul acela? Unde mai întâlnise expresia aceea de blândetă în ochii albaștri? „Filosoful“ căută să-și amintească... Deodată un nume îi trecu prin minte: Enrico. Da, semăna cu dânsul, cu fiul baronului Corsi, tovarășul de

jocuri de la „Villa Ludovisi“... Și printr'o firească asociație de idei toată copilăria sa îi apărură brusc, crudă ca amăgirea unui vis...

... Era la Roma; într'o duminică de Mai... Un soare primăvăratec—înroșit de apropierea apusului—ilumina «Cetatea eternă», ce se profila departe într'o scânteiere aurită de cupole.

Din trăsura oprită pe terasa Pincio-lui, copilul de altădată privea cu o mirare năivă orașul imens, în mijlocul căruia basilica „Sf. Petru“ se înălța, severă ca o poruncă.

Împrejur, pe aleele umbrite, trecătorii își încetiniu pasul, contemplând și ei orizontul roman, unde razele asfințitului împrăștia o lumină asemănătoare cu o aureolă. Și în ochii visători—trezită de măreția priveliștei—ai fi zis că amintirea unei măreții trecute se oglindea: măreția unei Rome îndepărtate, a unei Rome atotputernice și mândre, stinsă și dispărută de mult, totuși învingătoare de veacuri...

Apoi o seară de Noembrie... Într'un salonăș retras al pensiunii Ludovisi, mama îi citea minunata poveste a lui Aladin, stăpânul lămpii fermecate... Afară ploua. În lumina ștearsă a felinarelor «via Liguria» se întindea tăcută și pustie, adormită parcă de monotonia plângerii de toamnă.

Așezat lângă fereastră, copilul asculta cu o atenție încordată fantastica poveste din Arabia, căreia nota orientală dădea un farmec nespus. Și înaintea ochilor mirați o lume nouă, din ce în ce mai uimitoare, din ce în ce mai frumoasă se arăta; o lume nebănuită și ciudată în care săracii se prefac în prinți iar vrăjitorii în sclavi... Și apoi zilele grele... Trei odăi mici, întunecate și modeste: apartamentul din «via Ripetta». Zile de griji continue și de dureri tăcute; zile de muncă și de jertfe zadarnice...

Apoi o noapte de agonie... Un pat alb, o față cadaverică pe care o figură întristată de doctor se apleca: agonia mamei sale...

Și în fine singurătatea... O singurătate neprevăzută și crudă, creind o atmosferă apăsătoare de pustiu...

„Filosoful“ revăzu toate acestea... O tristeță nemărginită îl copleși. Invins de povara amintirilor—așezat cum era pe bancă—se aplecă încet, își rezemă coatele de genunchi, își puse capul între mâini, ca pentru a se gândi mai bine, și plânse...

*

... Cât timp rămase așa?... «Filosoful» n'ar fi putut să-mi spună. Când ridică capul, seara coborâse și grădina era pus-

tie. Un sgomot confus venea din Riviera di Chiaia unde felinarele aprinse întindeau până departe un șir de lumini galbene.

Singurătatea locului, accentuată trist de întunecime, îl neliniști. O nevoe de mișcare, o dorință de viață și de sgomot îl cuprinseseră. Iși luă șapca și se sculă.

Niște dureri acute la încheeturi, datorite poziției neschimbate, îl siliră să se oprească o clipă. Se simțea slab; din dureroasa frământare de înainte nu mai rămânea decât o oboseală vagă, o ciudată adormire a tuturor facultăților.

Animația pieței Vittoria îl desmetici. Circulația, care în cursul zilei e de obicei redusă—cu întunericul devenise mai intensă. În dreptul bisericii întunecate unde cadranul ceasornicului arunca o pată rotundă de lumină, tramvaele treceau cu sgomot, aprinzând scânteii violete pe șinele lucioase.

Vederea unei berării apropiate îi atașe atenția că nu mâncase. Se uită la ceasornicul bisericii: erau aproape opt. Se caută instinctiv în buzunar, mirat că nu găsește nimic; amintindu-și apoi de pomană făcută cerșetorei, un zâmbet de amărăciune îi trecu pe buze. Ce să facă? Imaginea liceului îi apărură brusc. Revăzu sălile, sufrageria imensă și sgomotoasă

unde servitorii se încrucișau, ducând tăvi cu mâncare. Dacă s'ar reîntoarce? Va povesti directorului cele întâmplate, îi va cere ertare și totul se va sfârși. Directorul era bun și va înțelege. În fond nu era vinovat. El nu făcuse decât să asculte; ordinul venea de sus.

Privi din nou la ceasornicul bisericii. Lipseau zece minute la opt. Avea încă timp; într'un sfert de ceas, douăzeci de minute cel mult, va ajunge. Un sfert de ceas? cu tramvaiul, da; tramvaiul trebuia însă plătit.

Simți că-și pierdea capul. O imensă nevoe de mângâere îl cuprinse. Orașul, a cărui veselie cu puțin înainte îl atrăsese, acum îl înspăimânta. Se gândi să se întoarcă la liceu pe jos. Chiar de va ajunge târziu, nu era nimic. Va bate în poartă, va face sgomot, va trezi liceul la nevoe, dar va intra. Nu puteau să-l gonească. Chiar de ar face-o, se va duce la poliție, va explica situația în care se găsea, va spune că fugise fiindcă îl chinuiseră, fiindcă îl amenințaseră, și va pătrunde.

După câțiva pași însă își dădu seamă că i-ar fi fost imposibil. Picioarele îl dureau și-i era frig.

Ridică capul în direcțiunea Vomerului. Colina fiind ascunsă de casele înalte, nu văzu nimic. Nu văzu decât masa întune-

cată a castelului Sant' Elmo unde o mică lumină roșie tremura.

Mai mult ca niciodată se simți singur, se simți slab. O mulțime de idei ciudate îi trecură prin cap. Se gândi să oprească pe un trecător rugându-l să-i dea ceva; se gândi să se ducă deadreptul la poliție; la un hotel chiar. Iși aduse aminte de o pensiune în care ședea familia unui coleg al său; o pensiune liniștită, condusă de o femeie cum se cade și modestă. O să-i spună că e sărac, că a venit trimes de un prieten care cunoștea bunătatea d-sale, sigur că dânsa îl va ajuta. Nu cerea mult: numai un adăpost, un colțișor oarecare unde să se poată întinde—la nevoie chiar îmbrăcat—căci era obosit tare și afară începea să fie frig.

Cunoștea numele pensiunii; uitase însă strada, lucru ușor de găsit. N'avea decât să roage pe un sergent și ar fi aflat-o imediat. Dar în ultimul moment se temu. Sergentul ar putea să-l cerceteze și el neștiind ce să-i răspundă, l-ar duce la comisariat. La poliție se gândise el singur să se ducă, dar perspectiva unui adăpost mai confortabil îl făcea acum să șovăe.

Căută să-și adune amintirile. În zadar. Opri pe mai mulți trecători, dar fără nici un rezultat. Trecătorii priveau o clipă în

gol, apoi dădeau din cap și treceau grăbiți înainte.

Unde să meargă ? Ceasul înainta ; împrejur, lumea începea să-l privească. În prăbușirea atâtor iluzii, își dădu seamă că o singură nădejde serioasă îi rămânea : să întâlnească pe un cunoscut.

Incepu atunci o căutare febrilă prin străzile orașului. Din piața Vittoria trecu în Chiaia, din Chiaia în San Ferdinando, din San Ferdinando în Toledo ; până la piața Dante unde vechiul local al liceului se ridica impunător în semi-cerc.

O oboseală crescândă îl stăpânea, îngreindu-i pasul, apăsându-i creierul, adâncind din ce în ce mai mult acel sentiment de singurătate care—pentru cine într'adevăr l'a cunoscut—e cel mai dureros din câte există.

Nu întâlnește pe nimeni, nu văzu pe nimeni. Nu întâlnește și nu văzu de cât figuri streine, însuflețite de griji necunoscute.

În apropierea «Muzeului» își aminti de un prieten al corespondentului care ședea pe acolo.

Căută casa, o găsi, sună la ușă.

Un servitor în uniformă veni să-i deschidă.

— Scuzați, domnul Gritti e acasă ?

— Ce dorești mata de la dânsul ?

— Aș vrea să-i vorbesc...

— E plecat în oraș. Nu-i nimeni acasă.

Ușa se închise. Pe scările iluminate tăcerea recăzu adâncă. Ultima, desperata iluzie se spulbera.

În sfârșit, nemaiputând rezista tristeții și oboselii, se întoarse în piața Vittoria unde grădina apropiată ar fi putut prezenta în cazul cel mai rău un adăpost.

Mergea cu capul plecat, atât de încet, în cât trecătorii ar fi isprăvit prin a-l observa. Tot ce simțise, tot ce suferise în cursul zilei se condensase acum într'o singură senzație confuză în care ideile, impresiile toate se pierdeau. I se părea că este un somnambul, trăind un vis nelămurit, și cu conștiința de a nu putea eși din acest vis.

În colțul străzii Caracciolo un claxon apropiat de automobil îl făcu să se întoarcă brusc. Luțea mașinii îl împiedică să vadă cine era înăuntru. Oameni fericiți în ori ce caz, oameni bogați cărora ziua de mâine nu aducea probabil nici o grijă.

Atunci mai bine ca ori când, își dădu seama de rolul covârșitor pe care banul îl joacă în viață. Tot ce auzise despre fericirea săracilor i se păru o nerozie. De ce nu era și dânsul bogat? De ce alții mai puțin meritoși aveau mai mult noroc?

Din nou, dar cu mai multă violență, nedreptatea soartei îl revoltă. Se gândi la câțiva dintre tovarășii săi, nedemni de situația în care se aflau. Iși aminti de «veteranul», un coleg de șaptesprezece ani pe care două clase repetate nu-l putuseră încă hotărî să muncească. Se gândi la Clenezzi, la Martelli, la Ricciardi; exemple tipice de aroganță, de lenevie, de mărginire. Se gândi la Fantini, un elev de clasa patra, un fel de criminal precoce care cu o lună înainte rănise aproape mortal pe un tovarăș mai slab. O faptă care ar fi trebuit să atragă o pedeapsă exemplară, dar care fu înăbușită ca și atâtea altele, căci domnul Fantini era un boer cunoscut pe când rănitul nu era decât fiul unui modest funcționar de minister.

Dar el, Roberto Castelli, ce făcuse? Nimic din toate acestea. O singură greșală comisese: aceea de a fugi. Un lucru neînsemnat pentru cine avea o familie influentă, un lucru grav pentru dânsul care era sărac și lipsit de părinți.

Oamenii erau deci răi, bine. Dar atunci, acea dreptate cerească atât de trâmbițată de preoți unde era? De ce nu se manifesta oare? De ce atâta lume suferea pe nedrept, de ce atâția alți se bucurau de o fericire nemeritată?

Pentru prima oară în viața lui, se îndoiește de existența unei ființe atotputernice și drepte. Căci de ce nu l'ar fi ajutat dacă într'adevăr exista? El nu se făcuse vinovat cu nimic; el nu făcuse decât să sufere și să rabde, atâta tot.

Ii venise în minte cuvintele auzite odată de la un preot: viața e o continuă și dureroasă încercare; numai prin suferință omul va putea dobândi fericirea cerească. Ce vroiau să însemne cuvintele acelea? Alte amărăciuni îl așteptau încă? Singurătatea, sărăcia îi vor întuneca și viitorul? Cum se explica atunci fericirea atâtor oameni? Sau era una din acele ființe nenorocite, predestinate—ca și în romane—unei dureri fără sfârșit?

Rezemat de parapetul străzii Caracciolo, «Filosoful» privea acum valurile ce se sfărâmau de zidul înalt, într'o ploaie de spumă. În mintea-i obosită un gând ciudat se născu. Dacă s'ar omori? O clipă de spaimă, câteva convulsiuni și totul s'ar isprăvi. N'avea ce să regrete, n'avea pe cine să lase. Dimpotrivă, va fi un fel de răzbunare împotriva tuturor acelor care îi făcuseră rău; un fel de muștrare veșnică care le va otrăvi zilele, făcându-le imposibilă orice bucurie.

Și cu o satisfacție până atunci necunoscută își reprezintă una câte una fi-

gurile tatălui său, a directorului, a pedagogilor ; figuri întunecate, chinuite de o remuşcare fără margini. Iată pedeapsa cea mai bună, da ; după cum îl persecutaseră pe dânsul tot așa imaginea lui îi va urmări, cu o cruzime de zece ori mai mare însă.

Şi deja se pregătea să facă gestul disperat, când deodată îl cuprinse o îndoială. Cine îl încredinţa că moartea lui nu-i va lăsa nepăsători ? Şi chiar admitând că evenimentul îi va întrista, cât va dura această întristare ? O zi, două cel mult, pe urmă totul va reveni la normal. Acelaş lucru nu se întâmplase oare cu un an înainte când Mosera, un elev de clasa şaptea, murise tuberculos?... O mâhnire de paradă, tradusă prin câteva cuvinte banale, atâta tot. Atunci?... Dar, la urma urmei, ce-i păsa lui?... De ce să se îngrijească atâta de sentimentele unor oameni care nu-i arătaseră decât duşmănie ? Ooare pentru dânsii se hotărâse ? Dorinţa lui era să scape de o viaţă devenită prea tristă. Odată mort, ce puteau să-i facă compătimirea ori nepăsarea câtorva ? Căci în sfârşit..

Printr'o sfortare de imaginaţie îşi văzu de înainte cadavrul rece, găsit pe un punct oarecare al plajei şi înconjurat de o mulţime curioasă ; un cadavru ud, deformat

ca acela al unui domn mort înecat în apele din Santa Marinella și asvârlit de valuri la mal. Impins de o curiositate bolnăvicioasă evocă scena, căutând să smulgă, la o depărtare de șase ani, amănunte aproape uitate. Revăzu plaja, trupul neînsuflețit al înecatului, pe care figuri necunoscute se aplecau șoptind. Revăzu fața vânătă, gura întredeschisă și umedă, în colțul căreia o spumă albă aluneca. Aceiași moarte îl aștepta și pe dânsul, aceleași convulsii... Privi cu atenție apa ce vuia dedesubt: era neagră. Și trebuia să fie și adâncă, desigur... Un fior rece îl străbătu. Nu, va suferi orice, va înfrunta orice, dar niciodată o astfel de moarte... Și cuprins de o spaimă instintivă se întoarse brusc, evitând primejdia acelor ape întunecate care îl atrăgeau ca un vârtej...

În lumina becurilor piața Vittorio se întindea acum tăcută, mărită parcă de însăși pustietatea ei. O liniște adâncă, ciudată după activitatea de mai înainte, domnea și pe Caracciolo, unde câteva trăsuri cu coșul ridicat staționau, așteptând pasageri.

Mirat, „Filosoful“ se uită instintiv împrejur, apoi spre cer... Marea și cerul erau întunecați, contopiți la orizont de aceeași amenințare tăcută, pe care un vânt

din ce în ce mai puternic o apropia...
Și ploaia căzu; înainte egală și mărunță; pe urmă cu o violență crescândă de mânie...

De aici, «Filosoful» nu-și mai aducea aminte bine ce făcuse. Iși amintea numai că se adăpostise în grădină și că stătuse acolo un timp îndelungat, tremurând de frig, udat de ploaia de Februarie, cuprins de spaima copacilor desfrunziți cărora vântul dădea o însuflețire sinistră de fantome... Și apoi nimic... Un fel de insensibilitate fizică, ceva asemănător cu un vis ciudat, un vis confuz și incoherent, turburat de impresii nelămurite... Și însfârșit o trezire bruscă, un drum făcut încet, prin străzi întortochiate și murdare, alături de un sergent necunoscut, în lumina cenușie și tristă a dimineții...

Un filosof ?
Pravda
și fuzia lui deosebite

VI.

A trecut deja o săptămână și «Filosoful» tot nu s'a făcut bine. Dimpotrivă, pe zi ce trece se arată mai slab, mai palid. Doctorul atribue întârzierea vindecării constituției debile a bolnavului, dar nici dânsul nu pare convins. Ieri, când m'am dus să-i vorbesc, m'a privit lung și m'a întrebat dacă îl iubesc mult pe Castelli... Când i-am spus că da, o expresie de tristeță i-a întunecat ochii, alungată imediat de un zâmbet afectuos plin de încurajare. Apoi s'a dus spunând că se va întoarce azi, ceea ce a și făcut de altfel...

Convorbirea cu doctorul m'a îngrijorat. De ce să mă întrebe dacă îl iubesc pe Castelli? De ce tristețea aceea la răspunsul meu afirmativ?... Roberto să fie oare atât de rău? În cazul acesta doctorul mi-ar fi spus'o căci mai devreme ori mai târziu tot va trebui să știu, și apoi, nu e admisibil ca dintr'o simplă răceală... În fine, azi îl voi revedea și voi ști mai bine ce vor să însemne toate acestea...

Ce încet trec ceasurile... Imprejurul meu, aplecați pe cărțile deschise, colegii învață lecțiile pe care profesorul ni le a dat pentru a doua zi. O tăcere adâncă domnește în repetitor, turburată numai din când în când de scârțâitul unei bănci mișcate sau de tusea pedagogului care e de câteva zile răcit...

Intristat de această liniște, cobor privirea pe cartea deschisă, căutând să înșel printr'o reculegere forțată timpul prea lung. În zadar. O preocupare mai puternică decât preocuparea școlii mă urmărește, mă obsedează aproape. Mă gândesc că sus, în singurătatea unei odăi tăcute, cuprins de desnădejde și de boală, există un prieten care suferă... Mă gândesc la «Filosoful», la colegul odinioară atât de neînsemnat și a cărui prietenie mi-e azi așa de scumpă... Ce o fi făcând oare? O fi mai bine? Se va vindeca cu-

rând? Sau poate... Dar nu, nu vreau să mă gândesc la aceasta. «Filosoful» e debil, atâta tot, doctorul însuși a spus-o și doctorul știe...

Un sunet de clopot depărtat... Colegii părăsesc pupitrele cu sgomot, încep să vorbească, să umble prin sală: e ceasul cinci, ceasul recreației cea mare... Ca debicet mă duc la pedagog pentru a-i anunța absența mea, mă îndrept apoi repede spre scările ce duc la infirmerie...

Văzându-mă intrând, «Filosoful» zâmbește și întinde spre mine mâna slabă.

Nu e cumva o amăgire? «Filosoful» pare a fi mai bine azi: obrazul a prins puțină culoare și ochii îi strălucesc mai vioi.

— Cum te simți? întreb, așezându-mă lângă dânsul.

«Filosoful» face un gest vag și închide ochii ca și cum lumina l-ar obosi, pe urmă, întorcându-se din nou spre mine, mă întreabă încet:

— Ce mai e pe la școală?

Ce s'a mai întâmplat? Nimic; nimic important în orice caz... Aceiași viață pe care o cunoaște, aceeași monotonie apăsătoare. Acum câteva zile am avut o teză la matematică care a dat prilej d-lui De

Astis de a ne certa, căci în afară de Laviano am greșit-o cu toții.

În ce privește geografia, am avut o săptămână liberă căci d-l Rizzo a fost bolnav și n'a putut ține lecții... Ieri însă s-a întors, dar așa de slab, așa de îmbătrânit încât ne era mai mare milă să-l privim. Trebuie să fi suferit mult sărmanul, pentru ca să se schimbe așa de repede... Nici acum nu-i tocmai bine, dar vine din datorie căci, spune dânsul, banul trebuie câștigat cinstit... Incolo nimic nou. Ba da, uitasem. Azi dimineață d-l Moroncini ne-a citit cu glas tare o compoziție literară făcută de Baruffa, dar așa de caraghioasă încât râdeam cu toții... Unele fraze erau așa de hazlii, un început de descriere mai ales, unde soarele apunea roșu ca un măr copt...

Și gândindu-mă la talentul descriptiv al lui Baruffa încep să râd ca atunci, mulțumit de a putea înveseli pe „Filosoful“.

Dar „Filosoful nu râde; dimpotrivă, o expresie de tristețe îi întunecă ochii ce privesc vișători în gol... La ce o fi gândind? Nu știu de ce, mă simt jenat, umilit parcă de această tăcere care mă lovește ca o muștrare.

Nu, nu trebuia să râd. Imi aduc aminte acum de cuvintele pe care mi le-a spus într'o zi când vorbeam despre Ba-

ruffa. Are dreptate. N'ar trebui să ne batem joc de dânsul, căci nu-i vinovat de mărginirea sa, după cum nici alții nu se pot lăuda cu o inteligență ce le-a fost dăruită. Rădem, ne distrăm și poate că în sufletul său, în momentele de mai adâncă umilire, sărmanul suferă...

Tăcerea aceasta prelungită mă apasă. Aș vrea să vorbesc, să alung din sufletul „Filosofului“ impresia penibilă făcută, dar nu găsesc decât cuvinte stângace pe care nu îndrăznesc să le pronunț. Mă uit instinctiv împrejur căutând un subiect oarecare de conversație... Alături de mine, pe măsuța de noapte, lângă paharul de apă pe jumătate gol, zăresc o carte ce mi-e necunoscută.

— De unde ai cartea aceasta? întreb brusc, bucuros de a putea însfârșit turbura tăcerea.—Nu ți-am văzut-o niciodată...

„Filosoful“ tresare și întoarce capul spre mine întrebător. Sunt nevoit să-i repet fraza căci, cufundat cum era în gânduri, nu m'a auzit...

— Mi-a adus-o doctorul—spune apoi—mi-a adus-o acum câteva zile... E așa de bun doctorul acesta! Imi aduce aminte de acela care a îngrijit-o pe mama, dacă îți amintești... Eri însă, când l-am rugat să-mi mai aducă o carte, a refuzat căci

spune că am nevoie de odihnă... Era foarte trist doctorul, ieri... A stat cu mine o jumătate de ceas, pe urmă a plecat, recomandând infirmierului să mă îngrijească cât mai bine... Mai târziu a venit și directorul. Era așa de schimbat, să fi văzut... M'a întrebat cum mă simt, dacă n'am nevoie de nimic, dacă sunt mulțumit.. Și toate acestea cu un glas atât de blând, atât de bun încât nu-l mai recunoșteam... La un moment dat s'a aplecat spre mine și m'a mângâiat chiar... Eram așa de bucuros... Pe de altă parte însă, nu știu de ce, bunătatea aceasta mi-a făcut rău. Aș fi preferat să-l văd mai vesel, mai nepăsător; aș fi vrut...

«Filosoful» se oprește, întoarce capul spre fereastră, rămâne nemișcat. La rândul meu, aștept să completeze fraza, dar minutele trec fără ca tăcerea să fie ruptă...

Ce a vrut să înțeleagă oare? De ce să fie întristat de atențiile directorului? Ce înseamnă această ciudățenie? Nu, desigur, «Filosoful» nu știe ce spune, nu știe cum să se exprime... Numai boala e de vină; noroc însă că peste câteva zile se va vindeca și atunci el singur va râde de cele ce a rostit...

In umbra liniștită a odăii, unde seara

coborâtă pe nesimțite a început să năvălească, aud parcă un sughiț... Chinuit de o bănuială, mă aplec spre «Filosoful» și îl chem încet dar «Filosoful» nu răspunde... De ce plânge? L'a supărat poate cineva, a primit vre-o veste dureroasă, o jignire nouă despre care să nu-mi fi vorbit?

— Roberto, auzi, de ce plângi? insist, cuprins de neliniște. De ce nu vrei să-mi spui ce s'a întâmplat? Sau poate că sunt eu cauza întristării tale... Ți-am adresat cumva un cuvânt supărător, ți-am amintit fără să vreau un lucru dureros? În cazul acesta, iartă-mă... Nu? nu sunt eu de vină? Nu ești poate mulțumit de îngrijirile infirmierului? Spuneai totuși... Dar răspunde, vorbește... De ai ști ce rău îmi faci. În loc de a fi vesel că peste câte-va zile te vei reîntoarce printre noi, tu plângi. Înțeleg acum... Te gândești la viața care te așteaptă, convins că va semăna cu aceea din trecut, nu-i așa? În cazul acesta n'ai dreptate căci totul s'a schimbat... Tu însuși nu spuneai că acum toată lumea se poartă bine cu tine și că directorul a venit să te vadă? Dar aceasta nu-i nimic. De-ai ști cum se interesează colegii de tine... Mereu mă întreabă ce faci, dacă te-ai vindecat... Ai fi așa de bucuros dacă i-ai auzi... Mulți dintre ei sunt foarte buni, mai buni de

cum credeam. Ieri, de pildă, în recreația cea mare, am vorbit mult cu Servillo care ține la tine, cu toate că până acum se arăta nepăsător... Ce vrei, a fost și vina ta. Stăteai mereu la o parte, nu te uitai la nimeni, ca și cum ai fi fost numai tu în repetitor... Nu trebuia să te porți așa, iartă-mă că ți-o spun... E drept că nu puteai fi altfel, dar acum a trecut și toți te doresc... Domnul Marasco însuși, profesorul de franceză, m'a întrebat ieri dacă te-ai vindecat și a spus că zilele acestea va veni să te vadă... Și apoi, peste o lună vor sosi vacanțele, și vei veni la la mine... Să nu mai plângi deci... Ai auzit? Poți să ai toată încrederea... Dar liniștește-te, Roberto, te rog... nu mai știu ce să mai cred... Ți lipsește ceva? Vrei să-l chem pe infirmier?

Mă scol, fac câți-va pași spre ușă, dar «Filosoful» mă oprește.

— Nu, mulțumesc, n'am nevoie de nimic... A fost numai un gând, dar acum a trecut... iartă-mă...

Și «Filosoful zâmbeste, dar e un zâmbet trist, ca și glasul ce a șoptit cele câteva vorbe...

Un sunet metalic de ceasornic căruia ceasornice mai depărtate răspund...

E șase.

Trezit din reculegerea în care mă aflam, ridic încet capul... Intunericul s'a făcut mai des, jăratecul din sobă s'a stins... În tăcerea adâncă numai aud decât respirația «Filosofului», acoperită din când în când de tusea unui bolnav ce zace în odaia alăturată...

Linuștea aceasta, căreia umbrele serii dau o nedefinită nuanță de tristeță, îmi face rău. Aș vrea să aprind lumina pentru a risipi astfel sentimentul ce mă apasă, dar gândindu-mă la „Filosoful“ mă opresc. Poate că dorește să se odihnească, să rămână singur... Mai bine să plec deci; mă voi întoarce mâine și poate că mâine, găsindu-l mai liniștit, voi putea afla motivul întristării sale...

---

*Chinuit de o bănuială, mă aplec spre „Filosoful“ și îl chem
încet, dar „Filosoful“ nu răspunde.*

VII.

«Filosoful» a murit... Vestea aceasta, răspândită fulgerător în întregul internat, provocă o emoție generală. Necunoscut la început multora, din pricina numărului însemnat al elevilor ce populau liceul, Roberto Castelli atrăsese în ultimul timp atenția tuturor prin îndrăsneala fugii sale, căreia severitatea regulamentului dăduse o aparență de eroism. Gravitatea bolii, care fusese consecința firească a acestui act, nu făcuse decât să-i mărească popularitatea; iar acum că murise, curiozitatea primelor zile dăduse loc unui sentiment comun de întristare. Oriunde te-

ai fi dus, la masă, în orele de recreație, atât printre pedagogi cât și printre elevi, nu auzeai vorbind decât despre Castelli, despre caracterul său, despre situația în care se aflase, toate acestea întovărășite de comentarii, amestecate pe ici pe colo cu regrete.

Acolo însă unde moartea «Filosofului» lăsase o impresie mai puternică era, firește, în clasa noastră. Sfârșitul trist al acestui coleg care, deși puțin sociabil, manifestase înlotdeauna față de toți o bunănotă nealterată și spontană, îndurerase toate sufletele. Nu-mi amintesc să fi existat vre-unul—chiar printre acei ce se arătau seră mai nepăsători—care să nu fi scăpat un cuvânt de compătimire adevărată. Cu toate că nici o legătură de prietenie nu existase între dâșii și dispărutul, părerea de rău se exprima totuși adâncă. «In fond era un băiat bun, întotdeauna gata să te servească și incapabil de-a-ți face vre-un rău. Era cam închis, e drept, prea închis chiar; dar cum ar fi putut să fie altfel? N'avea pe nimeni, nu venea nimeni să-l vadă, nu eșea niciodată, nici măcar în vacanța cea mare... Mereu singur, părăsit de toți, cum ar fi putut să fie vesel? Fuseseră niște egoiști. Tocmai fiindcă ședea izolat, ar fi trebuit să-i dea mai multă atenție, să-l facă să uite

suferințele pe care le îndura... Ar fi trebuit să-l ajute chiar... De câte ori nu se ivise ocazia de a o face? Nu, desigur, fuseseră răi ; răi și ingrați...»

În ce mă privește nu mă amestecam în nici o discuție, dar eram zăpăcit de tot. Mi-aduc aminte că în ora de matematică, chemat la tablă de domnul De Astis pentru a desena un dreptunghi, cu toate silințele depuse și cu toate zâmbetele de compătimire, nu reușii să fac de cât niște unghiuri drepte ; iar la geologie, vorbind despre anoploterium (singurul dintre toate animalele preistorice care să-mi fi rămas până acum în minte) la întrebarea profesorului : prin ce caracteristică se deosebește, declarai cu cea mai mare serioșitate că înota cu urechile.

«Filosoful» fu înmormântat a doua zi, pe o vreme mohorâtă și umedă, cu un car de clasa treia. În calitate de foști colegi, furăm nevoiți să-l conducem la locul de veci, întovărășiți de subdirectorul care se temea de reumatisme... «Ce vreți, dacă ar fi fost tânăr, n'ar fi fost nimic ; dar la o anumită vârstă, obosit de muncă și de griji, să te duci până la cimitir pe o așa vreme, e primejdios...»

Și din punctul său de vedere avea

dreptate, căci pe acela ce nu e în stare s'o înțeleagă, suferința unui biet nenorocit, oricât de mare ar fi ea, îl va întrista întotdeauna mai puțin decât monotonia unei ploi mărunte după o dimineață cu soare...

VIII

În aceeași după amiază fui chemat de urgență la domnul director care trebuia să-mi comunice ceva.

Intrând în cancelarie, găsii pe directorul așezat la biurou, cu capul rezemat de o mână și foarte gânditor.

— D-ta ai fost cel mai bun prieten al lui Castelli, nu-i așa?—mă întrebă după câteva clipe de tăcere.

— Da, d-le director, cel mai bun...

Directorul mă privi lung, dădu de câteva ori din cap; apoi, cu un glas în care trecea o întristare sinceră, declară:

— Era un băiat cum se cade, la locul lui... Nu prea învăța, e drept; dar era liniștit; prea liniștit chiar... Nu mă supărase niciodată, doar acum, în ultimul timp, când cu fuga aceea... De ar fi rămas locului cel puțin. Nu-i vorbă însă că suferise atâta; și într'o zi sau alta tot...

Directorul se opri căci glasul îi devenise nesigur; întoarse capul spre fereastră, tuși de câteva ori și continuă:

— Avea o grămadă de datorii, vezi dumneata... La croitor, la cismar, la administrația școlii, în toate părțile. Nu trecea zi fără să nu primesc vre-o reclamație. Scrisesem în mai multe rânduri rudelor sale de la Roma, care nu mi-au răspuns nici măcar odată... Cerui informații la minister dar fără rezultat. Se pare că afacerile le merseseră prost și se mutaseră din oraș fără a lăsa urmă. Pe dealtă parte oamenii trebuiau plătiți, căci era dreptul lor, nu? Cu atât mai mult cu cât ministerul fusese înștiințat... Intr'o astfel de situație ce puteam să fac, spune și dumneata... Să-l ajut eu? Imposibil. Am și eu greutățile mele și la urma urmei nu eram dator... Să cer o amânare a plăților? Nici aceasta n'o puteam face, nu depindea de mine... Așa că vezi... Dar să vin la scopul convorbirii noastre.

Te chemasem... pentruce te chemasem ?
Ah, da...

Directorul luă un pachet învelit în hârtie albă care se afla înaintea lui și mi-l întinse.

— Pe măsuța de noapte a lui Castelli s'a găsit pachetul acesta. E adresat dumitale. O amintire, probabil...

Luai pachetul și îl desfăcui.

Era cartea lui de Amicis: «Cuore». Într'însa se afla o fotografie a lui Castelli iar pe dos, în caractere nesigure și mici, era scris :

«Prietenului meu cel bun, pentru ca să-și aducă aminte de fostul său tovarăș «filosof».

Urma iscălitura.

Odobești, via G-ral Istrati—Sept. 1925

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ "CAROL I"
BUCUREȘTI

INDREPTĂRI

<u>Pag.</u>	<u>rândul</u>	<u>în loc de</u>	<u>să se citească</u>
18	11	un ultimul	„un ultim“
22	6	se preocupa	„nu se preocupa“
23	13	va deschide	„vei deschide“
51	13	acestor lipsuti	„atâtor lipsuri“
52	6	trebuia	„trebuiau“
”	8	îi se va	„i se va“
64	12	compoziții	„compoziții“
120	4	desperata	„desperată“

